

Virágos Kalotaszeg – Mákóiak Budapesten

Zsúfoltságig telt a nagybefogadó képességű előadóterem október 14-én este a Budai várban a Magyar Kultúra Alapítvány székhelyén, ahol a Virágos Kalotaszeg több mint kéthetes népművészeti és képzőművészeti kiállítás rendezvénysorozat megnyitóján a népviseletbe öltözött mákói Kelemen Ferkó János népdalénekest követően a változatos színes falusiba öltözött asszonykórus szórakoztatta a lelkes jelenlevőket. A kiállítók bemutatása-bemutakozása, valamint elismerő díjak kiosztása zárta az előadás első felét. Szünet után a mákói fiatalok színjátszó csoportja Csokonai Vitéz Mihály: Özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak című vígjátékot adták elő nagy sikerrel. Záró hangulatképpen a vendéglátó asztalról nem hiányzott a mákói jó minőségű szilvapálinka, valamint az ízletes csöröge sem.

A jelenlevők népes tábora Kovács Pali Ferenc népi bútorfestő festett bútorait nagy érdeklődéssel nézték. Gaál János főrestaurátor Kalotaszegi templomokban

látható festett kazettákat, a grafikus és festő Csobaji Zsolt Kalotaszegi tájak, és templomok festményeket, az ugyancsak grafikus és festő Barcsik Géza Tisztelet Kalotaszegnek című festményeket hoztak a kiállításra. Keresztes Zsuzsa keramikus, szobrász és rongyképező munkája kalotaszegi tájakat és embereket mutatott be. Nagy Zoltán 30-40 év távlati fekete-fehér fotóival mutatta be az egykori Kalotaszeg viseletét. E sorok írója Cifra Kalotaszeg címmel Kalotaszeg 14 helységének színes viseletét megőrzítő fotókiállítással tisztelgett ennek a nagyszerű rendezvénynek.

Ugyanebból az alkalomból Antal Edit vezetésével internetes rajzpályázat is ki volt írva Fesd meg saját tulipánosládát címmel, de bármilyen munkát elfogadtak, amelynek témája Kalotaszeg volt. A három kategóriában: gyermek, ifjúsági és felnőtt csoportban olyan nagy mennyiségű rajz és más alkotás érkezett be, hogy a rendezőknek nem volt elegendő hely az összes munkák be-

mutatására. Ezért mappákba csoportosították mindazokat a rajzokat, amelyeket már nem volt lehetőség falra rakni. A kiértékelésnél csoportonként a fő díj Kovács Pali Feri által festett egy-egy kalotaszegi ládikó volt.

A rendezvény második napján az együttes Erdre volt hivatalos a Vörösmarty Gimnáziumba, ahol eladással egybekötött kiállítást is bemutatnak. A fiatalok egy része népviseletbe öltözve mutogatta magát az érdeklődőknek. A színjátszó csoport vidám előadását sok tapssal honorálta a lelkes közönség.

A mákói lelkes csapatot szerda este a Szkéné Színház igazgatója, Regös János meghívta a Totteri című tragikomikus előadásra. Ezt követően agapézés közben szívéllyes beszélgetés volt a színészrendezővel és a színészekkel.

A rendezvénysorozat záróünnepélye október 31-én péntek este volt. A megnyitón Gaál János nyugalmazott főrestaurátor Kós Károlyt idézve Kalotaszegről beszélt. A jól egybehangolt zenés

A mákói csoport a Szent István szobornál

Budapest-2008.10.14

Színhátszó csoport

műsoros estet a szervező-rendező díjazása, egy festett láda ki-sorsolása követte. A közepméretű festett ládán a nyárszói Viskán Laci bácsi bútorfestő színes mintáit idézte fel.

Az egész rendezvénysorozatot magánemberként nagy hozzáér-téssel a szentendrei Tóth Zoltán hozta létre Kalotaszeg iránti csodálatának és tiszteletének kifeje-zéseképpen.

A Virágos Kalotaszeg rendez-vénysorozat részletes bemutatása megtalálható a internetes oldalon.

VAS GÉZA A mákói asszonykórus

A Magyar Kultúra Napja Nagyszebenben

1823. január 22-én született meg magyarságunk legismertebb, legszebb nemzeti imája, Kölcsey Him-nusza. A költemény Erkel Ferenc csodálatos zenéjé-vel öntudatunk, és legszebb nemzeti imánk egyikévé vált.

A Himnusz megírásának napja egyben a Magyar Kultúra Napja is. Ezt a napot ünnepelte a Nagysze-beni Református Templomban egybegyűlt magyar közösség is.

Józsa Benjámín magyar nyelv és irodalom szakos tanár előadása visszavarázsolta a múltat, szinte ma-gunk előtt láttuk Kölcseyt, ahogyan a Himnusz sorai papírra íródtak, megszülettek, szinte éreztük az azt követő idők nehézségeit, és magunk előtt láttuk Er-kel hangjegyeit.

Majd amikor Keresztes Éva elszavalta a Him-nuszt, és a szent csend uralkodott az imateremben, akkor újra éreztük, hogy a Himnusz tagadhatatlanul

a mi imánk.

Isten áld meg a magyart – ez volt a Nagyszebeni Magyar Kulturális Iroda újévi köszöntője a szórvány magyarságnak, megnyitva ezennel a 2009-es év ma-gyar kulturális programsorozatát.

K. O. PETRA

A rockopera látványvilága

A Kolozsvári Magyar Opera vezetősége tekintettel arra, hogy a 2008-as év Reneszánsz évnek számít, rendkívül örömmel fogadta azt az ajánlatot, hogy az évad végén bemutassák: Venczel Péter Mátyás a vérpadon című rockoperáját. A szöveggönyvet Csép Sándor és Moravetz Levente írta. Szereplők: Fülöp Márton, Kele Brigitta, Szilágyi János, Szeibert István, Ádám János, Székely Zsejke, Sándor Árpád, Veress Orsolya, Sziklavári Szilárd, Pataki Enikő, Pataki Adorján, Veress László, Sipos László, Maneszes Márton, Molnár János, Bardon Antal, Mányoki László, Rigmányi István, Sebesi Karen Attila, Madarász Lóránt, Varga Attila, Veress Alexandrina, Mányoki Mária, Dániel Zsolt, Kulcsár Szabolcs. Díszlet- és jelmeztervező: Venczel Attila, a tervező munkatársa: Vancea Elena Veronica. Koreográfus: Jakab Melinda, a koreográfus munkatársa: Rusu P. Gabriela.

Több mint százszereplős darab rendezője Vadas László, aki kérdésünkre elmondta: színház közeli rendezést szeretett volna megvalósítani ebből a rockoperából, ami szerinte sikerült. A figurák közötti kapcsolatrendszer tisztázása, a játékmód a dramaturgiai hiányosságok elfedése, megoldása. A cél az volt, hogy a látványvilág egyformán érvényesüljön a játékkal. Ne csak a zene domináljon. Ehhez kell egy pár év tapasztalat is.

– Először ennek a darabnak az általam elképzelt megrendezése tizenkét évvel azelőtt fogalmazódott meg, amikor láttam az első színpadra állítását. Azóta eltelt egypár év és, a sors úgy hozta, hogy ez a vágy megvalósulhatott. Ezelőtt tizenkét évvel biztos nem tudtam volna olyan könnyedén venni ezeket az akadályokat. Az elmúlt évek megtanítottak arra, hogy a legjobb munkatársakkal próbáljon az ember dolgozni. Itt gondolok a zeneszerző kedves barátomon kívül, Venczel Attilára, Jakab Melindára és merem mondani, az előadás producerére, Sebesi Karen Attilára.

– A bemutató alkalmával az derült ki, hogy ez a rockopera Kolozsvár közönségét kortól függetlenül érdekli. A színpadról kapott jelzéseket maradéktalan lelkesedéssel fogadta, bizonyítván ezzel azt, hogy érzi, tudja és értékeli mindazt, ami a színpadról lejön hozzá. Ami az jelenti, hogy Vadas László a darab színre állításakor, megérezte: Kolozsvár operába járó közönsége tulajdonképpen mit is igényel. Minek köszönhető ez az egymást felerősítő interferenciahatás?

– A közönség megérezte a darab a városnak, Kolozsvárnak és lakóinak szól. De lehet azt mondani a körülöttünk levő világnak is. Mert érdemtelenül keveset foglalkoznak ezzel a történelmi személyiséggel, ki gyakorlatilag talán az egyik legnagyobb királya volt a Kárpát-medencének. Szándékunk volt, nemcsak megünnepelni, hanem tovább vinni ennek a mesésen gazdag személyiségnek az életét, illetve életének egy szeletét, saját vívódásait. Mivel elég kevés király mondhatja el magáról: soha nem felejtette el, honnan származik. Ezt most nem a szülővárosára értem, mert azt sem felejtette el, kedvezményeket adományozott a városnak. Adómentességgel tüntette ki szülőházának tulajdonosait. Azt a hatalmas szellemi, politikai gazdagságot, amit át tudott adni a

A felvételeket a Kolozsvári Állami Magyar Opera honlapjáról töltöttük le.

környező országoknak és saját személyének. Ezt mai ésszel nem is tudjuk kellőképpen felmérni.

– Szerintem az hangzott el, hogy figyeljünk történelmi múltunkra, mert történelmi múltunk annyira gazdag, olyan személyiségeket sorakoztat fel, amelyek messzemenő módon megérdemelnék a nagyobb rájuk figyelmet, irodalmi és zenei művekben is. Lásd bővebben a Mátyás a vérpádon rockoperában is. Szerintem még kik volnának ilyen személyiségek?

– Szerintem Bethlen Gábor is közéjük tartozna. Bocskai Istvánt sem felejtsem ki. Számomra a legérdekesebb erdélyi történelmi figura az Fráter György lenne, akinek gyakorlatilag a transzszilvanizmus gondolata, a független Erdély, a gazdasági függetlenség megerősödése, a kultúra szerepének megnövekedése köszönhető. Gyakorlatilag ő indította el az erdélyi fejedelemséget. Ő tartja János Zsigmondot a keresztvíz alá. Izabella királynőt hazahozta Erdélybe. Majd elvette tőle a koronát. Kiváló formátumú ember volt, aki igazán megérdemelné egy rockoperát. Felhívnám ezekre Csépi Sándor figyelmét, mert megírta Mátyás az igazságost, melyből lett a Mátyás a vérpádon rockopera. Gazdagok vagyunk mi történelmi személyiségek szempontjából a Kárpát-medence különösen. Hunyadi János is megérdemelné egy misét.

– Ennek a rockoperának sikerült elérnie, hogy ne legyen korosztály kirekesztő. Mind a fiatal, mind az idősebb generáció, a tapasztaltak alapján, szívesen hallgatja, nézi, élvezi, elfogadja. Ami tizenkét évvel azelőtt benned megfogalmazódott, lényegében egy olyan programnak is lehet az alapja, amelyet talán úgy lehetne írásba rögzíteni, hogy az Erdélyben élő és nemzeti kisebbségben élő művészembernek mire kellene felfigyelnie?

– Ne maradjon csak önmagában, mert úgy mond kisebbségben lenni hatalmas előny. Mert a kisebbségben élő művész magába szívhatja a környezetében levő nemzetségek mindazon értékeit, melyeket azok történelmük folyamán megfogalmaztak. Itt talán idézhetném Szent Istvánt is, „az egynemzetiségű ország esendő és gyenge”. Aki csak a saját nemzetiségében gondolkodik, és nem érzi meg a környező hangulatokat, impulzusokat, az eleve zsákutcára van ítélve. Például: miért erős nálunk az erdélyi magyar színjátszás? Mert ösztönző hatással van rá a román színjátszás, meg a német is. Nem sokan mondhatják el magukról, hogy ilyen kivételes helyzetben vannak. Érdekes módon nem egy öröm a kisebbségi lét, ha politikai szempontból fogjuk fel. De ha más

irányból közelítjük meg, akkor ez előnyt jelent.

– Ez számomra úgy fogalmazódik meg, hogy nem szabad leragadni a művészetben a kisebbségi lét tudatnál, hanem kitekintve a körülöttünk levő világ művészeti irányzataira, azoknak a hatását felhasználva elmondani azokat a problémákat, amik az itt élő embereket foglalkoztatják, és mások számára is tudatgazdagító lehet.

– Pontosan, mert ha nem figyelünk a minket érő impulzusokra, nem tudjuk azokat tovább adni. Nem tudjuk a versenyt felvenni senkivel. Minél jobban figyelünk a körülöttünk levő világra, és nem hagyunk semmit elmenni magunk mellett, annál jobban tudunk előre haladni és nem kirekesztős módon.

– Számodra mi lehet a jövő útja?

– Az erdélyi magyar, legyen az művészember, vagy bármilyen szakember, bárhol a világon, el tudja mondani érdekesebb formában a maga mondani-valóját. Az a kulturális gazdagság, ami itt felhalmozódott, ha figyelünk rá, bármikor segíteni fog. Gondoljunk arra, már indulásból, ha valaki itt érvényesülni akar, akkor legalább két nyelven kell megszólaljon. Kell ismerje az ország nyelvét, de ildomos ismernie az anyanyelvét is. Ahogy halad a világ egy, két, esetleg három világnyelvvel is gazdagodnia kell. Már indulásból ennyi nyelvvél számolhatunk. Ez egy többségi emberre nem érvényes. Ami bizonyos szellemi vakságot eredményez. Számunkra a pozitív megközelítés az előnyös. Azt kell, nézünk, miből lehet fejlődni, többet nyújtani. Ezt a gondolatsort próbálja közölni a rockopera is. A konfliktus helyzeteket soha nem az etnikumok között összecsapások váltják ki. Mindig más probléma van a háttérben. A rockoperában saját nemzete lázadzik Mátyás ellen. Elvi kérdések miatt, mert nem értik meg, mit akar ez az ember. Nem tudnak perspektívában gondolkodni. A szűklátókörűség mindig konfliktust generál. Talán itt kellene javítsunk mindannyian, akik itt élünk a Kárpát-medence ezen zugában. Nem egyik napról a másikra, hanem nagyobb perspektívában kellene gondolkozzunk.

– A színházzal az eljövendőben mit szeretnél megvalósítani?

– Szeretnék olyan színházhoz kerülni, ahol az anyagi feltétel ne legyen gond. Tudjam úgy létrehozni azt az előadást, ahogy én elképzelem. Ez jó pár éve létező vágy, és még nem adtam fel a reményt, hogy előbb-utóbb csak akadok egy ilyen helyre.

– Az előadás befejező tablójá ritka megfogalmazást tartalmaz. A díszlet elemeit felhasználva Mátyást eltávolítod a történelmi környezetéből, és piedesztálra emelve adod át a mának. Hogyan és miért fogalmazódott meg benned ez a mozgatósi sor?

– Amit én szerettem volna közölni ezzel az előadással, azt a szellemiséget, azt a szellemi és emberi nagyságot, ami a nagy királyt jellemezte. Azt a tág perspektívát, amit ő próbált a maga idejében megvalósítani. Gyakorlatilag minden jóslata a magyar történelemmel kapcsolatban politikai és gazdasági vonatkozásban is bekövetkezett. Számunkra itt Kolozsváron nincs más követendő példa csak ő. Alája, illetve mögé sorakozni mindenkinek. Tehát eltávolítani a történelmi múltból, és a jelenbe hozni. Velünk legyen. A történelmet általában mindig a győztesek írják, de a szellemiség mindig megmarad. Testileg elhunyt Mátyás király, de szelleme a mai napig is értéket hordoz számunkra.

Az egri Dsida Jenő Baráti Kör tevékenysége 2008-ban

Születésének 2007-es centenáriuma után az idén újabb Dsida-évfordulóra emlékezhettünk, halálának hetvenedik évfordulójára. Folytathattuk tehát azt a megemlékezésekben, ünnepi programokban gazdag munkát. Számos megtisztelő meghívásnak tettünk eleget, s mi is vendégül láttuk több hazai és határon túli szellemi műhely képviselőjét. Egy jelentős, az egész Kárpát-medencére kiterjedő és nagy hagyományra visszatekintő irodalmi tanácskozásnak is házigazdái lehettünk: július 11–13. között a Dsida Jenő Baráti Kör látta vendégül a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége (a KITASZ) XVII. vándorgyűlését. Ennek keretében kaptuk meg eddigi legnagyobb kitüntetésünket, a 2008. évi KITASZ-díjat.

Január 19-én immár kilencedik alkalommal rendezték meg a Forrás Gyermekek és Ifjúsági Központban Az ötágú síp üzenete című szavalóversenyt, amelyen erdélyi és délvidéki versenyzők is indultak. A népszerű vetélkedőt irodalmi egyesületünk az idén is támogatta. Elnökünk tartotta a Magyar Kultúra Napját méltató megnyitó beszédet, s ő volt a zsűri elnöke. Két felkészítő tanárt és két versenyzőt a Dsida Jenő Baráti Kör nevében különdíjban részesítettünk, az Emlékezések városában (Dsida Jenő életének főbb helyszínei régi képeslapokon) című kiadványunkkal ajándékoztunk meg. A szavalóverseny-ről felvételt készített az egri televízió, amelyet több alkalommal is sugároztak.

Februárban a Dsida-évforduló tiszteletére A költő feltámadása (Tanulmányok Dsida Jenőről) címmel új könyv jelent meg szervezetünk gondozásában. A kötet – melyet Láng Gusztáv lektorált – elnökünk öt esszéjét tartalmazza, közöttük a Dsidához írt versek elemző áttekintését, amelynek a közreadására már évek óta készülünk. Megjelenését nagyvonalúan támogatta a Dsida Jenő Baráti Körhöz eddig is szoros szálakkal kötődő Agria-Lánc Kft.

A könyvbemutatóra, melyet nagy számban tisztelettel meg az érdeklődők, március 11-én 17 órakor került sor Budapesten a Magyarok Házában. Az irodalmi est keretében az Emlékezések városában című, 2007-ben megjelent könyvünkre is föl hívtuk az egybegyűltek figyelmét. A tanulmánykötetet Láng Gusztáv, a képeslapgyűjteményt Sas Péter méltatta. A programot a KITASZ-szal közösen szerveztük.

Március 15-e tiszteletére negyven példányt ajándékoztunk a gyöngyösi iskolák könyvtárainak, a magyar szakmai munkaközösségek és a kulturális intézmények vezetőinek Szabadság és igazság fényei (Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc gyöngyösi költők verseiben) című kiadványunkból. A kötetek szétoztását Hiesz György polgármester és a Vachott Sándor Városi Könyvtár igazgatója, Kiss Péterné végezte.

Március 19-én irodalmi egyesületünk elnöke az egri Neumann Napok keretében előadást tartott Dsida Jenőről. Az előadás szervezője és házigazdája az intézmény tanára, a Dsida Jenő Baráti Kör régi és hű-

A november 18-i Csángúknak is vannak kultúri előadás szereplői: Ungvári P. Tamás versmondó, Iancu Laura költő és Lisztóczy László irodalomtörténész, a Dsida Kör elnöke.

séges tagja, Molnár Ferenc volt.

Április 3-án láttuk vendégül a Keresztény Ifjúsági Klubban Jankovics Marcell rajzfilmrendezőt és művelődéstörténészt, aki Ezzé lett magyar hazátok... címmel tartott előadást alkotói pályája legfőbb állomásairól, s bemutatta új könyveit, köztük a Lékiratok című memoárt. A rendezvényen Németh Zoltán töltötte be a házigazda szerepét. A program hagyományainkhoz híven most is telt ház előtt zajlott, s megfiztette azt jelenlétével városunk első embere, Habis László polgármester. Az előadást követően Jankovics Marcell dedikálta könyveit, majd meghívtuk őt székházunkba, ahol emlékezetes beszélgetést folytattunk vele.

Április 12-én tartották meg a Forrás Gyermekek és Ifjúsági Központban a Wass Albert vers- és prózamonddó versenyt erdélyi és felvidéki diákok részvételével. Az idén mi is meghívást kaptunk a rendezvényre. Irodalmi egyesületünk elnöke megnyitójában Wass Albert munkásságát méltatta, s ő volt a zsűri elnöke is. A Dsida Jenő Baráti Kör nevében két versenyzőt különdíjban részesítettünk.

Május 15-én és 16-án irodalmi egyesületünk elnöke részt vett azon a tanácskozáson, melyet névadónk szülővárosában, Szatmárnémetiben rendeztek meg Párhuzamos sajtóértekezlet címmel Dsida Jenő, Páskándi Géza és Szilágyi Domokos emlékére. 15-én a helyi Dsida-szobor koszorúzásán ő mondott ünnepi beszédet, másnap pedig Trianon gyermeke (Vónások Dsida Jenő portréjához) címmel tartott előadást.

Május 17-én a kolozsvári egyetemen rendeztek egész napos konferenciát Dsida Jenőről halála hetvenedik évfordulója alkalmából. Alapító-elnökünk itt A Trianon-kérdés Dsida Jenő életművében címmel tartott előadást, utolsó részének pedig ő volt a levezető elnöke.

Május 19-én az egri Híd Keresztény Kulturális Központban Dsida Jenő istenes verseiről tartottunk előadást.

Június 8-án 12 óra 35 perckor a Magyar Katolikus Rádió Hagyományok éltetői című műsorában Gyarmathy Dóra egyesületünk elnökével beszélgetett Dsida Jenőről és a Baráti Körrel az évforduló alkalmából.

Június 9-én a Mária Rádió Napindító című reggeli műsorában emlékezett meg a Dsida-évfordulóról. Az elnökünkkel folytatott beszélgetés keretében szó esett a Dsida Jenő Baráti Kör tevékenységéről is. A megemlékezés végén Ungvári P. Tamás elszavalta a költő Templomablak versét, melyre a műsor szerkesztője a honlapunkon talált rá.

Július 11–13. között a Dsida Jenő Baráti Kör vendégeként és közreműködésével Egerben tartotta meg XVII. vándorgyűlését a KITÁSZ. Az idén ez a rendezvény pótolta július végi sátoros ünnepünket is, amelyet Margó néni betegsége miatt nem tudtunk megtartani. A megnyitóra és az első napi előadásokra a Városháza dísztermében, a további programokra a Keresztény Ifjúsági Klubban került sor. Két előadással emlékeztünk meg a Dsida-évfordulóról. A résztvevők meghallgathatták Ungvári P. Tamás Szilágyi Domokos-műsorát. A tanácskozást mindvégig élénk érdeklődés kísérte, az előadásokat nemcsak a KITÁSZ-tagok, hanem egriek – közöttük a Dsida Jenő Baráti Kör tagjai – is nagy számban látogatták. Számos vendégünk a határon túlról, főként Erdélyből érkezett. A konferenciát figyelemmel kísérték a helyi tömegkommunikációs eszközök.

A program összeállításában aktívan részt vettünk. Az előadásoknak mintegy a felét, az egri vonatkozásúak zömét mi szerveztük. A határon túli előadók többségét szintén mi hívtuk meg. Közülük az Angliában élő Gömöri György, az erdélyi Deé Nagy Anikó, Muzsnay Árpád és Szabó Zsolt régóta tagjaink sorába tartozik.

A vándorgyűlésen elhangzott előadások:

Július 11. péntek

9.00–9.15 A vándorgyűlést megnyitja: Habis László, Eger város polgármestere, Lisztóczy László, a Dsida Jenő Baráti Kör elnöke és Medvigy Endre, a KITÁSZ elnöke

9.15–9.45 Eger régi századai és az 1552-es várvédelem. Előadó: Fodor László régész

9.45–10.15 Régi magyar irodalom. Előadó: Gy. Szabó András előadóművész

10.15–10.45 Gárdonyi Géza és Eger. Előadó: Király Júlia muzeológus

11.00–11.30 Az egri bor múltja, jelene és jövője. Előadó: Dula Bence borász

11.30–12.00 Az egri bor a magyar költészetben. Előadó: Lisztóczy László irodalom-történész. Az előadás megjelent a kolozsvári Művelődés hasábjain, a lap októberi számában.

12.00–12.30 Hamvas Béla és „a bor filozófiája”. Előadó: Tábori László író, keletkutató

12.30–13.00 Kálnoky László költészete. Előadó: Alföldy Jenő irodalomtörténész

Július 12. szombat

9.00–9.30 Széchenyi István. Előadó: Katona Tamás történész

9.30–10.00 Levelek és dedikált könyvek az OSZK Kossuth-gyűjteményéből. Előadó: Elbe István könyvtáros, az OSZK csoportvezetője

10.00–10.30 A marosvásárhelyi Teleki Téka. Előadó: Deé Nagy Anikó, a könyvtár nyugalmazott igazgatója

10.30–11.00 Dobos László és a felvidéki magyar sors. Előadó: Cs. Varga István irodalomtörténész

11.15–11.45 Dsida Jenő és Szatmárnémeti. Előadó: Muzsnay Árpád újságíró, az EMKE alelnöke. Az előadás megjelent a Művelődés novemberi számában.

11.45–12.15 A sok nyelvből fordító Dsida Jenő.

Előadó: Gömöri György költő

12.15–12.45 Erdélyi József, a Nyugat költője.

Előadó: Medvigy Endre irodalomkutató

12.45–13.15 Tóth Árpád, a Földön járó angyalok költője. Előadó: Hegedűs Loránt református püspök

19.30–20.30 Humor Parnasszus. Irodalmi est Szilágyi Domokos verseiből. Előadja Ungvári P. Tamás előadóművész. Bevezeti: Lisztóczy László irodalomtörténész

Július 13. vasárnap

9.00–9.30 A kolozsvári Művelődés 60 éve. Előadó: Szabó Zsolt főszerkesztő

9.30–10.00 Az emigráns Szabó Zoltán. Előadó: Arday Géza irodalomtörténész

10.00–10.30 Fáy Ferenc, a nemzeti emigráció költője. Előadó: Szakolczay Lajos

irodalomkritikus

10.30–11.00 Márai Sándor és a két bécsi döntés. Előadó: Székely Ádám szerkesztő

11.15–11.45 Humor a Nyugatban: Karinthy Frigyes. Előadó: Fülöp Lajos nyelvész, folklorista

11.45–12.15 Az MSZMP 1958-as, a népi írókat elmarasztaló állásfoglalása. Előadó: N. Pál József irodalomtörténész

A július 12-i tanácskozás végén „a szövetségért végzett sokéves munkája elismeréseként” a Dsida Jenő Baráti Körnek nyújtották át a 2008. évi KITÁSZ-díjat. Ebből az alkalomból megajándékoztak minket Simon M. Veronika Dobó Istvánt ábrázoló festményével.

November 18-án 17 órakor az egri Keresztény Ifjúsági Klubban ismét telt ház tisztelte meg csángó irodalmi estünket. A programot a Petrás Incze János Baráti Körrel karöltve szerveztük Csángúknak is vannak kultúráik címmel. Zajzoni Rab István, Lakatos Demeter, Duma-István András és Iancu Laura életéről és költészetéről elnökünk beszélt, a verseket Ungvári P. Tamás tolmácsolta. Az est rangját növelte Iancu Laura személyes jelenléte.

December 28-án délután négy órakor rendeztük meg székházunkban a Dsida Jenő Baráti Kör alapító tagjainak a karácsonyát. Összesen ötvennégyen gyűltünk össze. Új kezdeményezés indult el azzal, hogy az összejövétel keretében nyitottuk meg Ocskay Lilla képzőművészeti kiállítását. A mostoha időjárás ellenére tízen eljöttek a megnyitóra Lilla esztrogomi tanárai és barátai közül is. Az ünnepi áhítat papunk, Demkó Balázs beszédével és közös imádsággal kezdődött, Ungvári P. Tamás szavalaival és a gyerekek műsorszámaival folytatódott, majd közös énekléssel és „vidám keresztényi lakomával” ért véget.

December 29-én a megalakulása huszadik évfordulójára emlékező Erdély Művészetéért Alapítvány és a budapesti Vármegye Galéria Én Istenem, hová leszünk?... (Húsz éves az Erdély Művészetéért Alapítvány) című ünnepi kiadványával ajándékozta meg irodalmi egyesületünk valamennyi tagját. Nemes gesztusukat hálásan köszönjük!

Az idén is nagy sikere, sok látogatója volt honlapunknak. Havonta átlag 80-an, egész évben összesen 27229-en voltak kíváncsiak tevékenységünkre. Az évforduló hónapjában, júniusban a látogatók száma naponta 102-re, egész hónapban pedig 3084-re emelkedett.

Ez évi munkájukkal is sokan rászolgáltak elismerésünkre. Demkó Balázst a lelkipásztori teendőkre gondos, színvonalas ellátása dicséri, melyben segítette őt felesége, Ács Katalin. Ungvári P. Tamás szép

szavalataival és a KITÁSZ-napokon bemutatott Szilágyi Domokos-műsorával az idén is színesítette rendezvényeinket. Németh Zoltán igényesen látta el vendéglátói és elnöki funkcióját Jankovics Marcell előadásán, honlapunk részére fényképeket készített a csángó esten. A karácsonyi összejövétel megrendezéséhez, a karácsonyfa díszítéséhez a Gaál- és az Ocskay-család nyújtott nélkülözhetetlen segítséget. Ocskay Lillának szívből gratulálunk a szép kiállításához. Valamennyi programunk szervező munkájába bekapcsolódott a Nádasdi-házaspár. Deé Nagy Anikónak, Elbe Istvánnak, Fülöp Lajosnak, Gömöri Györgynek, Medvigy Endrének, Muzsnay Árpád-

nak és Szabó Zsoltnak a KITÁSZ-napokon megtartott előadásáért mondunk köszönetet. A karácsonyi fotókért Pintér Tamásnak, honlapunk frissítéséért Kovács Mihálynak, anyagi ügyeink intézéséért Mészáros Györgynének tartozunk hálával.

A csángó irodalmi est megszervezését a Petrás Incze János Baráti Kör képviselőjében Szecskó Adrienn segítette. Évek óta támogatja egyesületünket a Keresztény Ifjúsági Klub és a Segít a Város Alapítvány Mandák Attila vezetésével.

LISZTÓCZKY LÁSZLÓ

Szilágyságtól Kalotaszegig

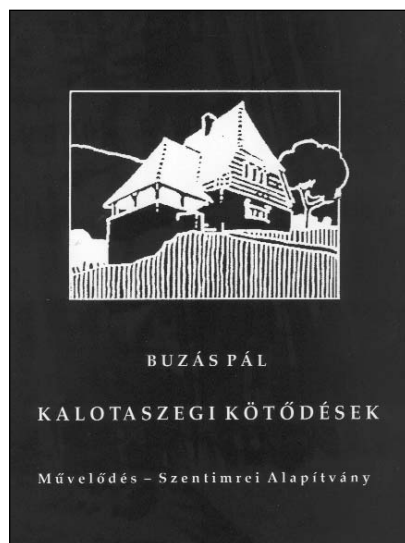
Szilágysomlyó közönsége egyszerre több jelentős közművelődési esemény részese lehetett 2009. február első hétvégén. A már rendszeresen visszajáró Wagner Péter Szilágysági rajzainak kiállítását nyitotta meg Szabó Zsolt, a kolozsvári Művelődés főszervezője. Az eseményt méltató bevezetője nem fukarkodott az elismerő jelzőkkel, de mindez nem fedi és nem is fedheti a valóságot, annyira ízig-vérig szilágysági színeket-ízeket sikerült a „vászonra” felvinnie az alkotónak, hogy alig hiszi el akárki szemlélő, hogy Wagner Péter nem a tájegység szülöttje, annyira érzi, szereti, továbbalkotja a tájat, a szebbnél-szebb műemlékeket. Őszintén szólva, szüksége van az erdélyi és kiváltképpen a szilágysági közönségnek arra, hogy valaki – jelesen egy budapesti műépítész – így ragadja meg és fogalmazza újra páratlan szépségű tájainkat, szilágysági kulturális örökségünket, hogy ne csak lássuk, hanem meg-lássuk páratlanságukat, és pótolhatatlanságukat is. Elmondhatjuk immár, hogy aki nem ismeri a Szilágyság műemlékeit, templo-mait, az valójában nem ismeri az összmagyar kultúrát sem. Wagner Péter szén- és színes kréta rajzai ezt a hiányosságot pótolják minden tárlatlátogató számára és remélhetőleg egy albumban való megjelenéssel mindenhol, az egész Kárpát-medencében birtokba vehetik régióink értékeit.

A tárlat megnyitásának bevezetőjeként, Szabó Zsolt javaslatára, egy meglepetésnek szánt magyar népdalcsokkal lépett fel a szilágysomlyói Báthory István

magyar tannyelvű iskola tanulóiból alakult Szederinda citeracsoport. A csoportot a Báthory István Alapítvány (BIA) hozta létre és támogatja folyamatosan. A BIA elnöke, Széman Péter tudógyógyász főorvos, röviden elmondta a csoport történetét, ismertette felépéseit, célkitűzéseit. A kis citerásoknak egyre több meghívásuk van különböző igen rangos rendezvényekre határon innen és túl, ami – sajnos – azt a szomorú tényét is sugallja, hogy nem sok a hasonló igényesen muzsikáló csoport, együttes tájainkon. Pedig ugyan-csak megérné foglalkozni gyermekeink zenei nevelésével, mert mit ér a sok szép népdal, páratlan gazdagságú népi hagyományaink, ha nem vesszük azokat birtokba a rendelt időben? Ezek a citerás gyerekek már tudnak valamit, (és tőlük szüleik is), amit még mindig sokan nem tudnak: a mi értékeinket nekünk kell birtokba vennünk, őriznünk, feltárnunk, megmutatnunk, mert senki más nem teszi meg helyettünk.

*

A Művelődés most is, mint mindig, elhozta legfrissebb kiadványait, meg a Kriterion Könyvkiadó könyveit is. Így került kezembe a Bánffyhunyon született Buzás Pál kolozsvári zongoraművész, a maga nemében, páratlan értékű riportkötete, Kalotaszegi kötődések címmel. A kis (140 oldalas) kötet a Művelődés – Szentimrei Alapítvány Sztánai füzetek sorozata 6. számaként jelent meg a napokban. Bevallom, számomra igen tanulságos volt, és alkalmazandó, nyitott szemmel járásra ösztönző olvasásélmény-

ként hatott. Ezért is szeretném megosztani a nagyobb közönséggel olvasmányélményemet.

Az interjúkötet stílusosan Elő-dallal kezdődik, amelyet szülei emlékének szánt a szerző, és egy képzelt beszélgetést folytat önmagával. (Meg kell hagyni, nagy bátorsággal választott műformát, mert érzékenykedni tudja, hogy a tudathasadásos beszélgetésre a nagy előd, a kiváló zongoraművész és zeneszerző, Robert Schumann is ráfázott. Az Eusebius és Florestan közti, az elején ártatlanul induló zeneesztétikai viták túl mélyre vezették s már nem tudott szabadulni, nem hívta segítségül a Nevet.)

Már az írás legelején előtérbe kerül a szerző tájegységhez kapcsolódó identitása: hogyan lehet egy kétlaki teljesen kalotaszegi? Hogyan éli meg az őszülő halántékú unoka, hogy a kalotaszegi nyakas kálvinista nagyapja reverzálist ad harcos szellemű feleségének és gyermekei katolikusok lettek, amiért a helybéli református esperes gyakran korholta, mond-

ván: „Lajos, Lajos, te elszakadtál a nyájtól!”. De az még csak hagyján, ha mindössze ennyi lett volna a következménye a reverzálisnak. Ezzel ugyanis kizárta magát és családtagjait, unokáit is a kalotaszegi kálvinisták belterjes hagyományörzéséből, a kalotaszegi identitás teljesebb megélésének lehetőségéből.

A szellem embere minden korban hálával telt szívvel emlékszik vissza néhai tanítómestereire, a magyar irodalom tanárára, Morvay Pálra, aki Kalotaszeg felfedezésére ösztönözte, valamint a Kós Károly néprajzi jellegű munkásságával vetekedő életművet alkotó Vasas Samura, a Kalotaszeg és a 20. sz. derekának helybéli mindenesére, akinek a kommunista rendszer embertelen szorításai sem tudták gúzsba kötni szellemét, nem győzhették le a tájegységből táplálkozó vitalitását. Ezek az életpályák mind jobban elkötelezik a népe sorsáért felelősséget érző szellem emberét. Ezért, a belső kényszer hatására, egy adott pillanatban kórus elé áll, népdalt gyűjt, és tollat ragad a zongoraművész, a bartóki mintára, aki szintén nem tudta kivonni magát a (nemcsak magyar) népi kultúra megtermékenyítő hatása alól.

Sok olyan jelentős személyiség született Kalotaszegen, akik beleszóltak nemcsak a Bánffyhunyadon született Buzás Pál életébe, hanem folyamatosan alakították Erdély teljes szellemi arculatát. Ha csak a múlt században eltávoztak névsorát soroljuk fel, már az is tanulságos, reprezentatív. A már említett Morvay Pál és Vasas Samu mellett emlékezik Györkös Mányi Albertre, Palocsay Zsigmondra, dr. Buzás Lajos ügyvédre (édesapjára), Márffy Ödön festőművészre, Csinszka második férjére és a nagy hatású kálvinista püspökre, Ravasz Lászlóra.

Megszólalnak sorban lapszerkesztők, Részeg-tetői majálisozók, az örökségüket kutató, identitásukat kereső visszatérő kalotaszegiek. A gyermekkorának nagy részét Sztánán megélt Kós András, a sztánai Szentimrei-kúria egykori lakója (örököse) Szentimrei Judit, akinek ma is egyik legkedvesebb helye maradt gyermekkori élményeinek színhelye, ahol édesapja, a költő Szentimrei Jenő sok estét beszélgetett át Kós Károllyal, szervezték az irodalmi életet, lapokat, kiadványokat, folyóiratokat indítottak. (Egy ilyen heves beszélgetés hatására, mely-

ben Kós arra buzdította Szentimreireit, hogy ne csak a székeleyekkel foglalkozzon, hanem nézzen körül Kalotaszegen – született meg a Csáki bírónő lánya. Kalotaszegi balada című színdarabja.)

A szucsági születésű Szép Gyula, az RMDSZ kulturális és egyházügyi alelnöke, a kolozsvári Állami Magyar Opera művészeti vezetője, aki egészen meglepő dolgokat tárt fel máréfalvi és udvarhelyi előéletéből. Elmondta, hogy miképpen lendítették fel a műkedvelő színház, dalszínház tevékenységét, hogyan indították el a táncházat, majd hogyan buktatták feljebb szakirányítónak a csíkszeredai Népi Alkotások Házához és hogyan tanácsolták el végül onnan, mint alkalmatlant, azaz veszélyes elemet. Akinek volt füle a hallásra, az meghallotta és komolyan vette, tarisznyájába tette, amit, elmondott – ezek szerint minden évfolyamnak, nekünk is – Jagamas professzorunk: Aki dudás akar lenni, / pokolra kell annak menni. / Ott kell annak megtanulni, / hogyan kell a dudát fújni. /

Ezután nevelőanyjára, az egyik legjelentősebb magyar nőtárára, a Körösfőn született Ambrus Sándorné Márton Morzsa Katára (1901–1986) emlékezik Balogh Zoltánné Kalló Anna. (Ez a gondolatébresztő beszélgetés alátámasztja azt a Duna televízióban látott riportot – 2009. február 16. –, mely szerint nagyon sok jelentős művész, népművész, tudós személyiségünk munkássága megy feledésbe, olyanoké, akik megérdemelnék, hogy rájuk figyeljünk, ápoljuk emléküket, megismertessük és felhasználjuk életművüket.)

Morzsa Kata sokszor énekelt Bartók Bélának, Kodály Zoltánnak, Jagamas Jánosnak, Faragó Józsefnek, Demény Piroskának, a budapesti, bukaresti és a kolozsvári rádióban is elhangzott számos népdala, amelyek az ő közvetítésével kerültek bele a magyarság feltárt, rögzített dallamkincsébe.

Bogdán István, a faragó színész sokoldalúan kamatoztatta tehetségét több színpadon is. Büszke arra, hogy azon a Gyerőmonostoron született, amely magáénak vallhatja a költő Debreczeni Mártont és Kalotaszeg nagyasszonyát, Gyarmathy Zsigánét is, és több alkalommal járt ott Vasvári Pál is, az 1848-49-es szabadságharcunk hőse.

Magyarkapuson született a

Kolozsvári Állami Magyar Opera örökös tagja, Szilágyi Ferenc, akinek életpályája szintén sok tanulást tár fel a mai olvasónak.

Megszólaltatja továbbá dr. Pop György sebészfőorvost, aki Kolozsvárról ingázott évekig a bánffyhunyadi kórházba. Majd a híres fafaragó Kudor családról beszélget Kudor Istvánnal, őseiről, munkáikról, a kalotaszegi fafaragás mintákról, varrottasokról.

Továbbiakban megszólalnak Ferencz Árpád magyarbikali református lelképásztor, Török Ferenc Kolozs megye főtanfelügyelő-helyettese, Czuczka István bánffyhunyadi tanár, a Tordaszentlászlói László-napi körustalálkozó lelkes szervezője Boldizsár Zeyk Imre, a mákói bútorfestő Kovács Pali Ferenc, a Körösfőn született Péntek János – aki a Tövisháti Nagymonban született Márton Gyula nyelvészprofesszor tanítványa volt –, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának Magyar Nyelv és Kultúra tanszékvezető tanára. Nem maradhatott ki a sorozatból a zsoboki képzőművészeti alkotótábor és ennek kapcsán az azt létrehozó és szervező Essig család sem. Bizony, évek óta gyönyörködünk a táborlakók alkotásaiban és nem tudunk eléggé hálásak lenni és megköszönni a sok szépséget alkotóknak, szervezőknek, működtetőknak.

A kis kötet képanyagának válogatása is mestermunka, amelyet Essig József fotói és számos reprodukció illusztrál: Essigné Kacsó Klára, Simó Enikő, Kudor István, Kudor Mária, Kós András, Szentimrei Judit, Benk András, Martonossy Magda, Soó Zöld Margit, Fodor N. Éva, Botár Edit és mások műveiről készültek. A színes reprodukciók arra is hivatottak, hogy felkeltsék az olvasó kíváncsiságát, hogy rábírják a tájegység alaposabb megismerésére, a Zsoboki alkotótábor kiállításainak meglátogatására.

Ennyi hathatós érv számbavétele után nehéz lesz bárkinek is ellene állani a Kalotaszeg vonzásának, a sztánai farsangi mulatságoknak, amelyek Balázs-nap környékén zajlanak évente. Szerezzük meg, és olvassuk el Buzás Pál Kalotaszegi kötődések című interjúkötetét.

Megéri!

GÁSPÁR ATTILA

Kettős tárlat

2008. július 21-én a székelyudvarhelyi városi könyvtárban került sor Beley Vild Emőke keramikus és Timár Károly grafikus közös tárlatának a megnyitójára. A tárlatot Szabó Károly, a könyvtár igazgatója nyitotta meg, majd rövid művészeti műsor tette ünnepelesebbé az alkalmat, melynek keretében Hadnagy Kamilla és Deák Szidónia zenetanárok barokk duója, valamint Vild Olga előadóművész szavalata szórakoztatta a szép számban megjelent közönséget. Ezt követően megtekinthettük a tárlat gazdag és rendkívül színes anyagát: kisplasztikákat, kerámiákat és festményeket. Sikerült néhány sor erejéig az alkotókkal is elbeszélgetni, életről, pályáról.

– Hogyan is jött össze ez a kiállítás – szegeztem a kérdést Beley Vild Emőkének.

– Három éve veszek részt a gyimesfelsőlaki képzőművészeti táborban, ott beszéltük meg a tábor szervezőjével, Timár Károssal, hogy jó volna nyélbe ütni egy közös tárlatot.

– S talán nem véletlen, hogy erre pont Székelyudvarhelyen került sor.

– Így igaz, hiszen itt nőttem fel, 1974-ben születtem Maroshévízen, de már 1977-ben szüleim ide költöztek.

– Az első közeledés a képzőművészet felé.

– Már az általános iskolában, zenét tanultam, de mindíg a rajz vonzott, nővérem, képzőművészetet tanult, én 1995-től kezdtem rajzot tanulni.

– És Magyarországra kerültél.

– Igen, Budapesten elvégeztem egy lakberendezési iskolát, és 2002-től kezdtem el komolyabban foglalkozni a kerámiával.

– Egy kivételes alkalomban is részed lehetett.

– Megismerkedtem a világszerte híres és ismert kerámiaművésszel, Kovács Margittal, nagyon sokat tanultam tőle.

– S a kiállítások.

– 2005-ben kezdődtek, alkotásaim, munkáim megismerhették Franciaországban, Németországban és most itt Romániában is.

– Munkáid raku technikával készülnek. Mondj néhány szót a rakuról.

– A raku 16. századbéli japán technika, amit a parasztek használtak gyors és olcsó fazekak elkészítésére. A kész fazekat kiegészítik 980C fokon, utána kap egy mázat, majd egy óra alatt újból kiegészítik 1000C

fokon, a kiegészített forró edényeket papírba teszik, ami a nagy forróságtól meggyúl, így a máz színei megélemlődnek.

– Végül hadd mondjuk el, hogy Franciaországban élsz, egy Croix nevű falucskában. Mik a terveid?
– Minél többet szeretnék dolgozni és kiállítani.

Timár Károly 1958-ban született Gyimesfelsőlokon, ma is ott él és alkot.

– Mikor kezdted el rajzolni, festegetni.

– Ha jól belegondolok, mintegy húsz esztendeje.

– S kiállítani?

– Úgy emlékszem, hogy ugyanakkor.

– Hol, merre?

– Magyarországon, az egykori Jugoszláviában, Japánban, az Amerikai Egyesült Államokban és természetesen itthon.

– A kedvelt technika?

– A vegyes technika, az itt látható munkák is ezzel készültek.

– Legkedveltebb tematika?

– A vidéki emberek élete, a lovak.

– A tábor?

– Tíz éve szervezem a gyimesfelsőlaki alkotótábor, Lépések színekben és formákban név alatt, ahol megfordultak művészek Franciaországból, Magyarországról, Horvátországból, Japánból. Romániából: Nagyváradról, Besztercéről, Székelyudvarhelyről, Csíkszeredéből. A tábornak állandó tárlata van, egy szép tájháza.

– Legközelebb hol láthatják alkotásaidat?

– A magyarországi Tiszakécskén.

– Köszönöm a beszélgetést.

FORRÓ MIKLÓS

A homoródkarácsonyfalvi unitárius templom falképei

(Szent László-legenda, Jézus születése, Három királyok hódolata)

Szülőfalum, a homoródkarácsonyfalvi unitárius templom freskóit 2006-ban tárták fel, alig ismerik kulturális, művészettörténeti jelentőségüket. A faluról is csak kevesen hallottak, bár immár hozzáférhető a világhálón is sok minden róla (www.homorodkaracsonyfalva.eu).

A faluról

Homoródkarácsonyfalva Hargita megyében 530 méter magason, a Kis-Homoród völgyében, Homoródmás és Oklánd között fekszik. Keleten a Rika-hegység, nyugaton a két Homoród vízválasztója határolja.

Szelídgesztenye ligete egyedülálló a Székelyföldön. A századfordulón Ürmösi Sándor festőművész kezdeményezésére a falutól Oklánd felé 800 m-re épült meg a Dungó-fürdő nevű fürdő-

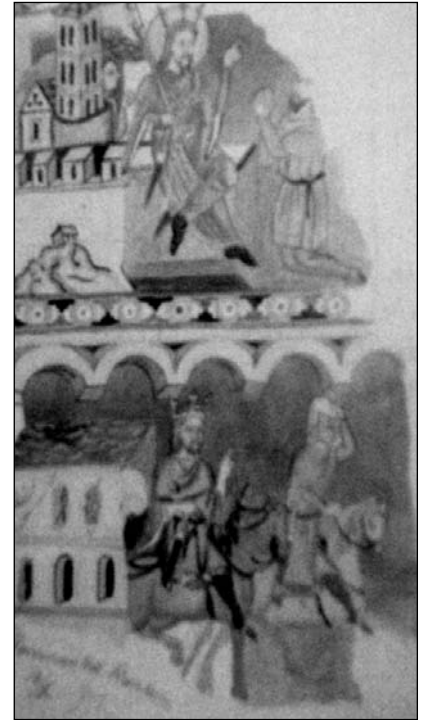
telep, melyet 2007-ben újraépítettek.

Karácsonyfalva első két említése a pápai tizedjegyzékekből ismert 1333-ból és 1334-ből: villa Karachni, illetve villa Karasun néven. Murádin László szerint a Karácson nevű személynévből és a falva összetételből származik a falu neve.

A mára körülbelül 500 lelket számláló falu többnyire mezőgazdasággal, állattenyésztéssel foglalkozik.

Az unitárius műemléktemplom rövid építéstörténete

A templom korai építéstörténetéről nincsenek fennmaradt adatok, de Udvarhelyszéken egyedülállóan megőrizte későromán jellegét, szentélyét, téralakítását. A művészettörténeti szakirodalom építésének korát a 13. század

A püspök áldása, Szent László kivonulása Váradról

második felére teszi. Plébániaként már az 1333-as pápai tizedjegyzékben is szerepel.

A középkorban csak kapuval és toronnyal gazdagodott. Déli kapujának kialakítására és ablakainak első bővítésére a 15. században kerülhetett sor. A hajó falképei közül a második periódus során festett falképek készültek ekkor. Robusztus tornyának építéskor készült az Ágnus Dei domborművel díszített nyugati kapu, a rajta olvasható évszám alapján 1496-ban. A torony egyik északi ablakába rovásírásos követ falaztak be. Lehetséges, hogy a hajó északi falán feltárt freskók közül a Három királyok hódolata és a szentély kifestése is ekkor készült. Bővebben erről lásd Szombathelyi Gyula: A homoródkarácsonyfalvi unitárius templom. Székelyudvarhely, 2008.)

A falu lakossága 1568 körül tért unitárius hitre. 1752-ben készítették a kazettás famennyezetet. 1768-ban fegyveres harc bontakozott ki a templomot visszavenni akaró katolikusokkal, amelynek halálos áldozata is volt. 1783-ban az unitáriusok új templomot építettek a katolikusoknak.

A ma is meglévő legrégebbi harang öntésére 1791-ben került sor. 1853-ban az északi falba nagyméretű új ablakot vágtak, ezért hi-

Kihallgatás, megáldás

ányzik ma a freskó egyik jelenete.

Orbán Balázs A Székelyföld leírásában említést tesz a falképekről, de elhelyezkedésére és ábrázolására nem tér ki. 1964-ben a villany bevezetésekor az északi falon szín- és festéknyomokat figyeltek meg. Az 1973-as templomjavítás idején is megfigyeltek falképeket a hajó északi falán, viszont nagyobb léptékű szondázó kutatásra 2005 nyarán került sor.

A freskó feltárása

1998-ban az Erdélyi falképek és festett faberendezéseket felmérő program keretén belül nyitottak szondát a restaurátorok, ahol egy királyszent arca került felszínre. 2005 nyarán a tervezett belső felújítást megelőzően kiderült, hogy a szentély teljes felülete is festett, és a hajó északi falán több, különböző korból és kéztől származó képszalag található. Az hajó északi falán található freskók feltárására 2006 áprilisának első hetében került sor. A munkálatoikat a budapesti bejegyzésű Homoródkarácsonyfalváért Alapítvány finanszírozza. „Az egyház, az alapítvány és a restaurátorok között létrejött szerződés alapján dolgozunk, a tízmillió forintra rúgó költségeket a DonaDőne budapesti és a Fenestella illyefalvi cég, illetve Nobilis Kristóf adományából fedezzük” – mondta az MTV Kárpáti Krónika műsorvezetőjének Szombathelyi Gyula, az alapítvány elnöke.

Lángi József restaurátor szerint a legkorábbi falkép a 14. század első felében készült, további kifestések a 14-15. század fordulóján kerülhetnek sor, szerzőjük eddig ismeretlen.

A falképek bemutatása

Lángi József székesfehérvári restaurátor szerint a templom északi falán a Szent László- legenda hét jelenetben tárul elénk. Az első a királyi kihallgatás, aztán az a jelenet következik, amikor a hadba vonuló László királyt megáldja a váradi püspök. A harmadik a lovas ütközet a magyar és a kun sereg között, aztán a menekülő kun lányrabló lován hátrafordulva lövi ki nyílvesszőjét a sebezhetetlen Lászlóra, majd az elrabolt lány Szent László segítségére siet, s László király szekercéjével elvágja a kun lábát. Az utol-

Csatajelenet, birkózás

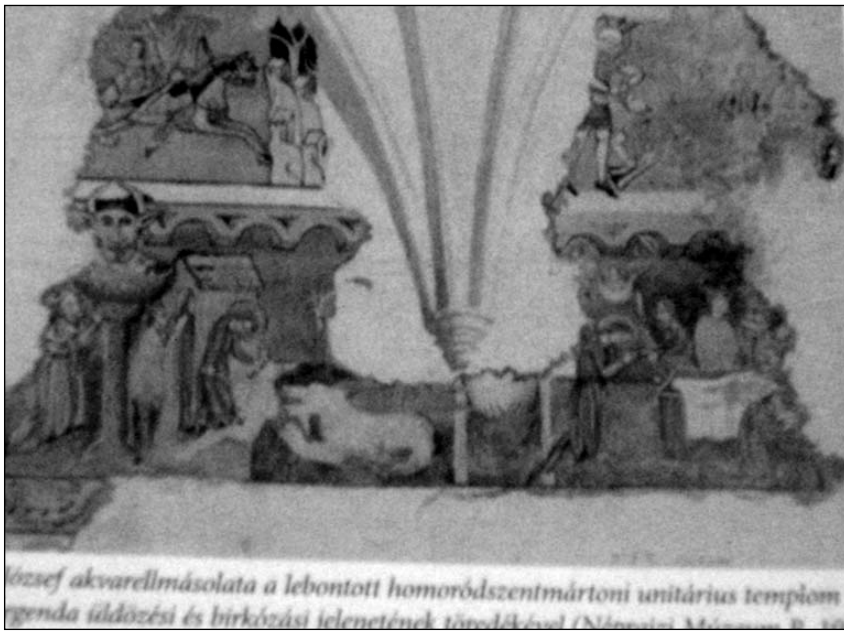
sóelőtti jelenetben László király a megsebesített pogányt hajánál fogva tartja, a megmentett leány pedig lesújt a király kardjával a kun nyakára. A végén megpihennek a fa alatt. Szent László-képek alatti festmények minden bizonynyal korábbiak, Jézus születését, talán Szent Ilonát és három királyok hódolatát ábrázolják.

A legkorábbinak a szöszék fellett található, Jézus születését ábrázoló falképet vélik (14. század

eleje). A képmező alsó része a nedvesedés miatt károsodott, de az ábrázolás szempontjából fontosnak tekinthető részletek jó állapotban maradtak ránk. Az alkotó csak fent zárta le tárcsamotívumokkal a képmezőt, oldalt csupán egy vörös vonal képezi a keretet. Középen stilizált istálló, míg a jobb felső sarokban a jászolnál álló szamár és ökör látható. Bal oldalon a két dicsfényes nőalak a ruhátlan gyermek Jézust mosdat-

Kivonulás és csatajelenet

Üldözés, birkózás Sztmárton

ja egy dézsában (lásd 6. kép)

Újabb kifestésre a 14-15. század fordulóján kerülhetett sor. Ekkor 11,6 m hosszúságban és majd 2 m szélességben ábrázolták Szent László kerlési csatáját (1068), amely mára Szent László-legendaként vonult be a köztudatba.

Fent és lent széles keretornamentika zárja a képmezőt, de azon belül szürke sávokkal több részre van osztva a felület.

A legenda a nyugati falnál mostanra két kikopott jelenettel, a

ritkán ábrázolt kihallgatással és a váradi püspök áldásával indul (lásd 1. kép). Ezt követően a kivonulás és a csatajelenet következik (2. kép). Sajnos, az 1853-ban nyitott ablak elvágja az üldözési jelenetet, ahol Szent László alakja teljesen elveszett, csupán a menekülő kunt átjáró lándzsája látható az ablaktól keletre. A birkózás és a kun lefejezése csaknem teljes egészében maradt fenn (3., 4. kép). Az utolsó, pihenési jelenet eltér az ismert Szent László legendáktól, sérülései miatt viszont nehezen

Birkózás és a kun megölése

értelmezhető. A fekvő szent mellett egy buzogányt tartó, mintegy a király álmát őrző katona is megjelenik (4. kép).

A falkép színeinek intenzitása alig változott az évszázadok során, dominánsak a kék, vörös és a sárga színek. A templomban más falfelületen nem találtak a Szent László-legendáéval megegyező felületet.

Az utolsó középkori kifestésre a feltételezések szerint az 1496-ban történt toronyépítéskor kerülhetett sor. E korszak belső falképei közül teljes felületen eddig csak a hajóban található tarták fel, amely a Három királyok hódolatát és Szent Ilona császárnőt ábrázolja (5. kép).

Homoródszentmártoni és gelencei párhuzamok

A ritkán ábrázolt kihallgatás-jelenethez hasonló László Gyula kutatásai szerint csak Gelencén és az elpusztult homoródszentmártoni freskón szemlélhetünk. Mivel a homoródszentmártoni unitárius templomot lebontották, és 1888-89-ben újat építettek helyette, az egyezéseket a Néprajzi Múzeumban őrzött, Huszka József által készített akvarellmásolat alapján figyelhetjük meg (7. kép).

A homoródszentmártoni freskó kivonulási jelenetében is megfigyelhetjük ugyanazt a Szent László viseletéhez hasonló öltöztű katonát, amelyet a karácsonyfalvi falképen (8. kép).

A csatajelenetben a művész pontosan ismétli a Homoródszentmártonban megfestett jelenetet. A lovak lábai alatt több levágott, vérző kun fekszik, ami szintén egyezést mutat (8. kép).

A lefejezés jelenete megegyezik mindkét emléken, a pihenési jelenet viszont eltér az eddig ismert Szent László legendáktól.

A fentiek alapján a restaurátorok úgy vélik, hogy a homoródkarácsonyfalvi falképek ugyanannak a mesternek a munkái, aki Homoródszentmártonban is dolgozott. Nagyon sok hasonlóság figyelhető meg a gelencei freskóval is, de itt arra gondoltak, hogy csak a műhely lehetett azonos, mivel apró, de fontos részletek kidolgozottságában eltérés mutatkozik. Ezen feltételezések igazolása viszont alapos művészettörténeti, restauratori és laboratóriumi kutatásokat igényel, amely a szer-

ző beazonosításához is közelebb vihetne.

Becsüljük meg értékeinket!

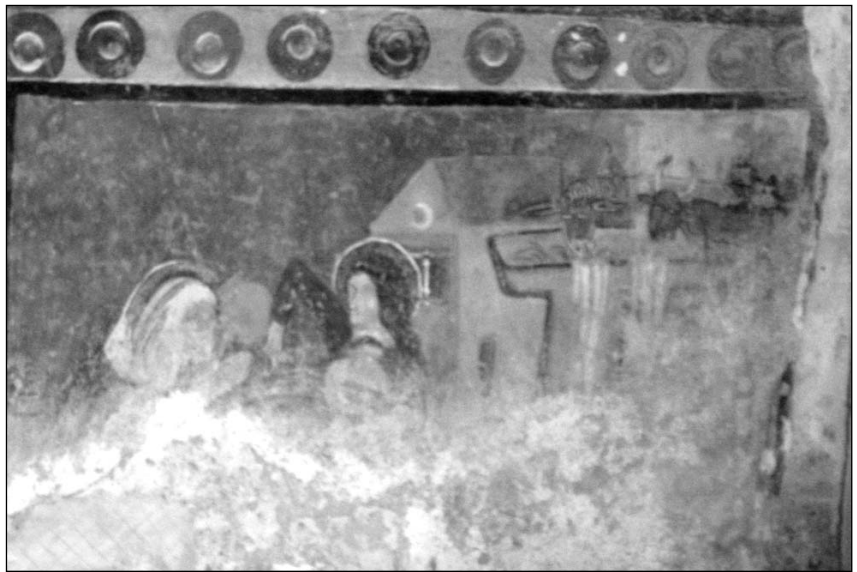
A fenti bemutató alapján meggyőződhattünk, hogy a homoródkarácsonyfalvi freskó valóban jelentős kulturális érték, érdemes ezt tudatosítani az emberekben, főleg a falu lakosaira gondolok, hogy legyenek tudatában templomuk szépségének, értékeinek, legyenek büszkéek rá, valamint járuljanak hozzá a megőrzéséhez.

Lángi József restaurátor a Kárpáti Krónikának adott interjújában megerősíti a freskó egyediségét, különlegességét: „Az a megdöbbentő, hogy hihetetlen friss és nagyon eleven színei vannak, olyan mintha ma festették volna, majdnem azzal a szín pompával láthatjuk, mint a középkori szemlélő is, a különlegessége pedig az, hogy a legendának vannak variánsai, itt egy ilyen különleges és ritka variáns található, ahol Szent László váradi elindulása előtt, van egy jelenet, amit többen kihallgatásnak neveznek.”

Kiemelve kulturális és művészettörténeti értékét a Magyar Művészetért Díj Kuratóriuma 2006-ban a Bartók Béla-emlékdíjjal tüntette ki Homoródkarácsonyfalva unitárius templomát a Szent László freskóért.

A kulturális értékek tudatosításának számos módja ismeretes és lehetséges. Jelen esetben érdemes lenne több kiadványban, erdélyi folyóiratokban, napilapokban is kiemelni a freskó kulturális és művészettörténeti értékét. Az iskolákban a magyar órákon, vagy osztályfőnöki órán is lehetne ismertetni, kirándulásokon útba ejteni, bemutatni a diákoknak. Fontos lenne értékvédő programokba is bevonni, prospektusokat megjelentetni róla. Egy másik lehetőség lenne a művészettörténet szakos egyetemi hallgatók figyelmét felhívni ezen értékre, valamint felkínálni a lehetőséget a kutatásra (pl. a festő beazonosítása, további hasonlóságok és különbségek felfedezése a gelencei falképpel kapcsolatosan). Úgy vélem, hogy így nem maradna a köztudat számára ismeretlen és elhanyagolt a homoródkarácsonyfalvi freskó.

CZOGULY ILDIKÓ

Jézus születése

Három királyok hódolata

Kivonulás, csatajelenet Sztmárton

Kivonulás és csatajelenet Homoródkarácsonyfalván

Kis Bécs nagy packázásai Fadrusz és Kiss ortodox fogságban

Mindenik köztéri szobornak van története, amely lehet tragikus vagy győzedelmes, elbizonytalanító vagy biztató, ám a körülményektől függetlenül sosem kevesebb egy adatokba sűrített vallomásnál arról, mikor és miként született meg elkészítésének a terve, s hogy a műszaki rajzot, tanulmányt ki, mikor, milyen ütemben kivitelezte. A számba veendő eseménysort a műretek felavatása zárná, de mivel a minőségi köztéri kompozíció egyé szokott válni az őt befogadó, neki otthont adó helyszínnel, valódi élete a felállítás után kezdődik: az alkotás ugyanis ezt követően azonosul a térrel, a várossal, olykor a nemzettel. Ezért ha vele valami rendkívüli történik, például lerombolják, elpusztítják, halálát az ott lakók, földieik, rendezői s ápolói, a távolabbi művészeti pártolók is súlyosan élik meg.

Ily módon érint többünket is két temesvári térplasztika kínszenvedése, megerőszkolása. Szívfájdalmunkat csak növeli, hogy a Béga-parti bánsági város már amúgy sem dúskál értékes tárgyi, történelmi emlékekben, főként magyar vonatkozásúakban nem,

a még meglévők, a csodával határos módon máig megőrződöttek, az igazi túlélők pedig temetőbe vagy múzeumba száműzötten várják megváltójukat. Nagy-nagy keserűség lesz mindig úrrá rajtam, amikor kedves polgártársaim valamilyen úton-módon, ám napi rendszerességgel a tudomra adják, hogy szeretett szobraimért, visszasajnáltnál koronás régmúltáért immár semmit sem tehetek. Nem tehetek, mert nem engedik.

Érdekes, de egyben felháborító is, hogy honi törvényeink inkább a gonosz kegyeletsértőknek, az ostoba műemlékrombolóknak és a tájékozatlan, esetleg lefizetett, felbújtott emlékműtipróknak kedveznek, mintsem a tisztességes és tiszteletteljes jóembernek. Az ocsmány műanyagkoszorúkkal, művirágokkal és egyéb oda nem illő tákolmányokkal ortodox módra kidíszített, felvirágoztatott Mária-terti Szűzanya és a temesvár-gyárvárosi Fadrusz-féle Krisztus a keresztben senkinek sem bántja a szemét, sőt, mintha látnám, miként dörzsöli össze tenyerét gunyoros arckifejezéssel, diadalittasan a jó kosztont tartott urbanizációs főigazgató-szakember mások boszszankodását hallván, látván. Na-

gyon elszomorító, hogy át kell élnünk, el kell szenvednünk ezeket a megalázó helyzeteket. Hogy a 19. század húszas éve óta a történelem mit sem változott, mert a főok, amiért egyesek még mindig, azóta is győzelmi táncot járnak az idegeinken, ugyanaz, mint 1920-ban: kicsinyes frusztrációk miatt a história kézzel fogható bizonyítékainak az ő értelmezésükben itt még mindig nem szabad átöröklődniük.

Megértjük e tompa, multikulturális csomagolásba rejtett, félelmeink motiválta hatalomfitogtatást, ha tisztában vagyunk azzal, hogy a nemzeti identitás és annak egy adott korban megjelenő főárama a köztéri szobrokban is kifejeződik. Volt, amikor István királynak emelték fel kőbe vésett mását úton-útfélen, aztán a havaselvi Vitéz Mihály lovagolt be a képbe, és bizony nem is olyan régen komcsi bálványok kerültek a korábbi vaskapitányok helyére. Ebben az időszakban kérdések sokasága fogalmazódott meg, hisz a szobornak, az ábrázolt figurának ideológiailag minden tekintetben meg kellett felelnie, aminek folyamánként a párt irányvonalaiba be nem simulókat eltávolították, beolvasztották, a szocialista embertípust megjelenítőkre, felmagasztalókra cserélték. Ezeknek a diktatórikus, egyeduralmi intézkedéseknek Romániában elsősorban a kisebbség itta meg a levét, akárcsak a dühöngő, dübörgő Antonescu-érában, amely úgyszintén piederstálra emelte a maga hőseit a nemzetiségek rovására, abajgatására, sárba tiprására.

Furcsa mód Sztálin, Lenin és a többiek nem örvendtek túl nagy népszerűségnek a Bánságban, de szobrot kapott az agrárproletárrá alacsonyított kisnemes, Dózsa György. Vörös csillagos verse miatt hasonló sorsra jutott Ady Endre, akiről utcát neveztek el a Józsefvárosban. Mindezeket leszámítva a rendszerváltás után sem Temesváron, sem a megyében nem létesülhetett Szoborpark, azon egyszerű oknál fogva, hogy a Ceaușescu-házaspár önkényuralmának esztendői alatt nem

A Dózsa György kivégzésének állítólagos helyén 1906-ban felszentelt emlékhelyet egy ortodox mániákus vette gondozásába, intézkedéseit a hivatalosságok ölbe tett kézzel szemlélik. A kép a nemrég befejezett restaurálás utáni állapotot tükrözi...

Az önjelölt gondnok pénzadományokat is gyűjt a köztéri szobrászati alkotás csinosítására.

A fülkében álló márványszobor Kiss György munkája, s még megmenthető a pusztulástól.

gyűlt össze elegendő száműzendő köztéri dísz.

Amióta divatba jöttek a sokfelé hajló politikai nézetek, a szoborállítási kultúra is új szabályok, szabványok szerint működik. Az elképzelések szerteágazóak, a megvalósításukra fordítandó pénz és tehetség viszont kevés, ennek a nincstelenségnek pedig megszülettek a látható eredményei. Ma már üdítőként hat, ha a falu központjában nem a móc fejedelem, Avram Iancu (avagy bolond Jankó) tekint a távolba botjára támaszkodva, s az is boldoggá tesz, ha az erdélyi városházák előtt nem kőbe vésett, betonba öntött farkasok szoptatják Romuluszt és Rémuszt. Temesváron az 1989-es zendülés emlékművei kerültek többségbe, ezek művészi minőségét, esztétikáját etikai vonatkozásai miatt most nem tárgyalom.

A Bánság abból a szempontból is szokatlan és különködő, hogy nincsenek kül- vagy belpolitikai vitát kiváltó köztéri plasztikái, ha csak nem a turulokra gondolunk, amelyekből egy-kettőt röptettek csak vissza közösségi összefogás-

sal az elárvult obeliszkre, vagy Deák Ferenc elcsent, elveszett buziásfürdői kőpadjára, és a látszátbélike kedvéért lemondunk jó pár művészi értékű temesvári vagyontárgyról. Ha továbbra is a beletörődés álarcát erőszakoljuk magunkra, valószínűleg szent marad a testvéri szeretetként tállalt populizmus, s a Mária-téri megszegyenített Boldogasszony sem fog haraghullámokat, dührohamokat ébreszteni. Pedig nem hiszem, hogy csak számomra nyilvánvaló: nem csupán a szoborállításoknak van üzenetük a társadalom felé, hanem a lerombolásuknak is.

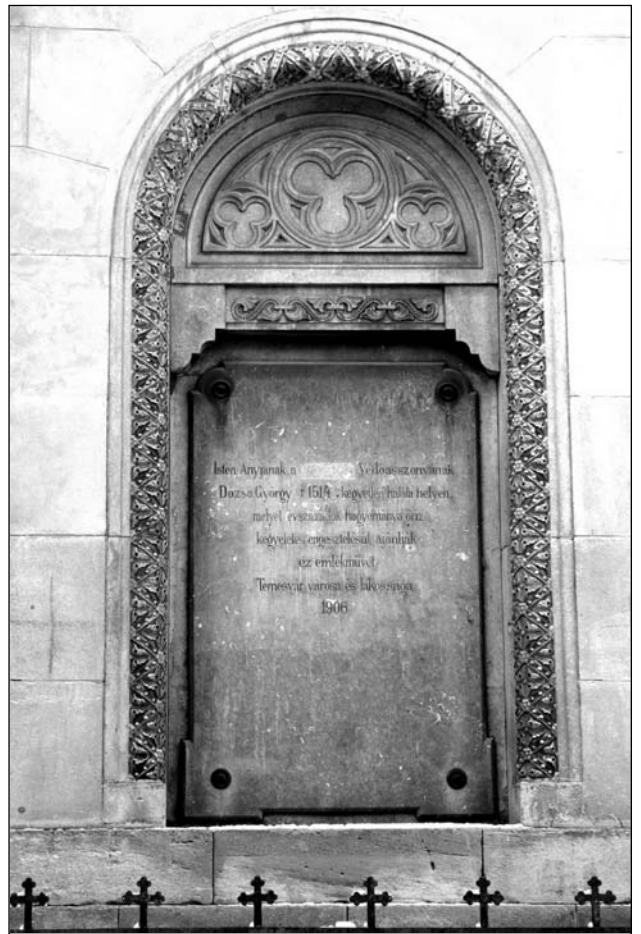
Temesvár volt már székhelye Magyarország királyainak, kényelmes szálláshelye másfél évszázadig a pasáknak, épületeit alakították már át az iszlám ízlése szerint, török kertjeit és fürdőit pedig az európai zsoldosok igényeihez idomítva. A 18. század elején főként német és francia földről érkeznek ide javarészt katolikus bevándorlók, később morvák is, taljánok, csehek meg bolgárok, noha e népvándorlásnak ma

már csak a legcsekélyebb jele látszik ezen a vidéken. Akkoriban viszont meghatározták a Temes menti tájegység arculatát, életét. Ezért van az, hogy Temesváron és környékén a köztéri képzőművészeti emlékművek legkorábbi csoportját a túlnyomórészt katolikus lakosság hitvilágának és vallási szokásainak megfelelően felállított, 18. és 19. századi fogadalmi oszlopok, keresztek, kegyszobrok, kálváriák alkotják. A személyes devóció ezen nyilvános jelei mára elveszítették eredeti funkciójukat, és sokuknak a modern városfejlesztés sem kedvezett.

A nemzeti emlékművek iránti igény a 19. században fejeződött ki a magyarok lakta vidékeken, miután kiépült a politikai, társadalmi, művészeti és tudományos élet intézmény-hálózata s a hozzá tartozó épületállomány. A város gazdasági és kereskedelmi jelentőségre tett szert, a körutak és sugárutak rendszerbe szerveződtek, a népesség száma pedig az iparosítás lendületét követve rendkívül gyorsan megnövekedett. A németiséggel szemben a magyarságé

A Székely László tervezte kápolna restaurált oszlopfői arról tanúskodnak, hogy a kőfaragók kiváló munkát végeztek.

Ez is egy kísérlet védőasszonyunk magyartalanítására.

azonban annyira nem izmosodott meg, hogy a köztéri reprezentáció politikai lehetőségét tisztán a maga javára fordítsa. Elődeik, nagyjuk iránti hálájukat a teljesítményükre büszke város polgárai egészalakos portrészobrok és mellszobrok állításával fejezték ki, de megmaradt a vallásos tematika iránti hangsúlyos figyelem. Elképzeléseik, kívánalmaik pályázatok révén, közadakozásból jöttek létre.

Újabbban a köztéri képzőművészet díszítő funkciója került előtérbe (s szorult háttérbe, ki tudja meddig, az emlékmegőrző), elszigetelt akciók és művészek állítottak fel vagy ki alternatív, olcsó alakzatokat, figuratív kompozíciókat (így egy Metál Pipi Bandet) a belvárosban és a parkokban. Előnyük az, hogy csak rosszmájúságból, ügyes belemagyarázással nevezhetők politikai indíttatásúaknak. Persze szépek is...

De ha már a szépséget szóba hoztam, akkor azon nyomban visszakanyarodok a történelmi Mária-térre, majd a Fadrusz-féle

feszület másolatához, a temesvárgyárvárosi Városligetbe kalauzoló az Önöket egy kis terepszemlére.

A Józsefváros és az Erzsébetváros határán, az egykori Hunyadi út (jelenleg 1989. December 16. sugárút) és a Dózsa utca sarkán, azon a helyen, ahol a történelmi hagyomány szerint 1514-ben kivégezték a parasztfelkelés vezérét, Dózsa Györgyöt, és ahol a Szűzanya alakja a kétségbeesett, megkínzott jobbágyok előtt megjelent, szenteltette fel 1906 decemberében Temesvár polgársága a már említett Mária-emlékművet. A Székely László (1877–1934) műépítész tervezte, kemény homokkőből épült neoromán stílusú kápolnához ma három irányból vezet fel egy-egy lépcsősor, az elülsőt azonban brutálisan elrondította, meghosszabbította, kitoldotta egy eszement mániákus. Az árkaos fülke csúcsos tetejét tartó oszlopok törzse belga gránitból készült, lábazatukat és fejükét pedig carrarai márványból faragták. Az órhelyben elhelyezett 1,5 méter magas

márványszobor Kiss György (1852–1919) munkája: a művész közvetlenül a gipszbe mintázott modell után, a carrarai márványtölgypelen mintázta meg, a város – mint megrendelő – 3 ezer koronás honoráriumot fizetett érte.

Bár a szászvári születésű szobrász neve mára feledésbe merült, életében megbecsült volt, ünnepelelt híresség, számos egyházi s állami kitüntetés tulajdonosa. Tehetségét a prominens Zala György is elismerte, dicsérte: a neobarokk emlékműszobrászat kiválóságával Kiss nem csupán munkatársi viszonyba került, hanem baráti kapcsolatot is ápolt, ám a tőle kapott méltatás, a végül elért társadalmi státusz nem ennek az összetartásnak, relációnak volt betudható. Támogatói közül megemlítendő még Koronghy Lippich Elek miniszteri osztálytanácsos, neves művészetpártoló, aki úgyszintén a talentumot látta meg benne s karolta fel, nem pedig az ismerőst.

Kiss György több mint 40 évig élt Budapesten, ezalatt ma is léte-

ző köztéri szobrokat alkotott, többek között az első ilyen jellegűt, amit a budapesti Erzsébet téren szenteltek fel 1906-ban, és amely a nőnevelés kezdeményezőjét, Veres Pálnét ábrázolja. Szintén az ő keze munkája a budapesti Milleniumi Emlékmű Károly Róbert figurája, a Parlament számos kül- és beltéri sziluettje, így a tőzsdét és a kereskedelmet szemléltető hármass csoport, a díszlépcsőre helyezett négy, egyenként 3 méter magas apród, a Pétert és Aba Sámuel mintázó alkotások, valamint a Hit és a Jótékonyosság című allegóriák. Neki köszönhető a Képviselőház társalgótermének több mesterségszobra, a Parlament külső díszszobrai közül a Zrínyi Miklós, III. Ferdinánd, Jurisits Miklós és Erdődy Tamás tiszteletére emeltek. Mivel az időjárási viszontagságok jelentősen kikezdték e műtárgyakat, jelenleg a valódiak hű másolatai szépítik a palotát. Megrongálódott és az előbb felsoroltakkal azonos sorsra jutott a Deák-mauzóleum Gyászoló Génusza is, amelyet Izsó Miklós műtermében formázott meg a művész, a Honvédelmi Minisztérium számára készült Árpád-szobor, valamint az Operaház két homlokzati alakja. A Kakastolvajt (vagy Csirkefogót) a főváros vásárolta meg tőle, a Krúdy Gyula utcai parkban viszont csak 1927 óta látható. Feltételezhetően Kiss Györgynek tulajdoníthatók az Iparművészeti Múzeumon 1895-96-ban elhelyezett apródok, kétségbevonhatatlanul pedig az imában és hitben való elmélyülést szolgáló, segítő szentábrázolások az erzsébetvárosi római katolikus templomban, no meg a kőbányai-ban.

Nem maradhatnak ki a számbavételből a rátermettségéről, sokoldalúságáról valló irodalmi, történelmi témájú művei sem, amelyek közül kiemelkedik a Vörösmarty Mihály, Kossuth Lajos, Zrínyi Miklós és a Szondi György című, illetve Berzsenyi Dániel, Arany János és Kisfaludy Károly mellszobra. Budapesten kívül Esztergomban, Pécsen, Ausztriában, Horvátországban, Olaszországban, Szlavóniában, a Felvidéken és Erdélyben lelhetők fel munkái. Temesváron több épületkiegészítő plasztikája volt kutatható, hisz a Székely László városi főépítésszel ápolt szoros munkatársi kapcsolatának köszönhetően ő faraghatta ki azt a négy szobrot, amelyek Szent István, Szent Imre,

A lépcsőfeljáró ezen részét az emlékhely központi lépcsősora mellől már eltávolították, helyét egy otromba fehér márványkorlátra cserélték.

Szent László és Szent Erzsébet emlékét idézve az 1920-as évekig ékesítették a temesvári Piarista Főgimnáziumot és a hozzá tartozó kegyesrendi templomot.

Székely Dózsa György embertelen elvesztésének a helyére Szűz Máriát kellett kőbe álmódnia, nem is véletlenül, nem is csak vallási áhitatból, hanem azért, mert középkori fogalmak szerint a kivégzést megelőzően ott csoda történt. A szájhagyomány úgy tartja: a cigányok több tüzet raktak a vesztőhelyen, hogy a vaskoronát és a kínzószerszámokat felforrósítsák, a Kis-Temes mocsaraiból gyűjtött nedves fa azonban nehezen kapott lángra. Sűrű, fojtogató füstfelhő borította be a környéket, többszörösére fokozva a légkör komorságát, amúgy is szorongató gyászosságát, hisz a jelenlévők pontosan tudták, csak isteni csoda mentheti meg a parasztleányt és húsz társa életét. Szapolyai János hét ferencendi szerzetest is kirendelt a helyszínre, hogy a csuhások imádkozva, zsolozsmázva lelki vigaszt nyújtsanak az elítélteknek, a jobbágyokat pedig arra intse, ne lázadozzanak, földesuraik ellen fegyvert ne fogjanak, mert ha mégis, úgy végzik majd, mint Dózsa. Az erőszakkal összeterelet, felhergelt jobbágyok kezeiket összekulcsolva fohászokdtek Istenhez, térdre ereszkedve kértek irgalmat, segítséget a Messiástól. A végletekig felajzott légkörben egyszer csak szétvált az egyik füstfelleg, és a tüzes trón fölött, az égre vetődve jelent meg a Megváltó anyja, Szűz Mária. A várat-

lan esemény megrémítette a ferenceseket és a pribékeket, akik végül a halálra ítélték lelki üdvösségéért az eddignél még hangosabb fohászokdásba kezdtek, de hinni is a bekövetkezett csodában, jóllehet már akkor tisztázódott: csupán a homályból elővillant fehér lovassági zászlóra himzett Boldogasszony, Magyarország védőszentje tűnt fel előttük, nem pedig a mennyekből alászálló. Ennek ellenére a szerzetesek megragadták és a hasznukra fordították az alkalmat: a Mária-jelenés helyére, Dózsa megégetését követően egy faoszlophoz erősített Mária-képet helyeztek el, amelyhez a Temesköz római katolikusai – talán a papok javaslatára, biztató szavára – zarándokolni kezdtek. A Mária-kép a török hódoltság zaklatott 164 esztendeje alatt is sértetlenül – mondhatnók: a csodával határos módon – maradt fenn, és nem érte komolyabb bánatódás Temesvár 1716-os ostromakor sem. A temesvári jezsuiták 1717–1753. évi naplóinak tanúsága szerint a mélyen vallásos nép a magyarok nagyasszonyának tulajdonította a parasztháború leverését és Dózsa bűnének kiengesztelését. A keresztények tehát első sorban nem a parasztleány mártírriumának a színterét, hanem a kínzások ideje alatt tapasztalt misztérium helyét jelölték meg és tartották megkülönböztetett tiszteletben.

Az országút melletti Mária-képes faoszlopot végül 1837-ben döntötte ki egy, a közeli marhavásártérről kihajtó szekér. Az

Minden együtt... A művirággyűjtő ortodox mániákus a Fadrusz-féle temesvári feszületet sem hagyta érintetlenül. A szoborgyálázó már a járdára is kiterjesztette rémálmainak birodalmát. Az ügyben megkeresett hatóságok nem tesznek semmit, mert a műretek nem szerepel a nyilvántartásukban.

üveg alatt tartott festmény helyére ekkor fából faragott szobrot állítottak, amit a Miasszonyunkról Elnevezett Szegény Iskolanővérek jóvoltából 1865-ben egy még mutatósabb, Münchenből rendelt kőszobor váltott fel. A Versec irányába vezető út menti platánsor baloldalán emelt emlékhelyhez továbbra is sokan jártak ki imádkozni, gyertyát gyújtani, ám nem olyat és nem úgy, mint mostanság. Hajdanán szelídlelkű apácák viselték gondját, az ájtatos hívők pedig naponta friss virágokkal díszítették. Ők szüleiktől hallották Dózsa tragikus történetét, ezért buzgón könyörögtek a magyarok patrónájához, óvja meg a veszedelmektől, vesztéktől az országot.

Amikor 1898-ban telkesítették a Küttel-tér (ma Mocioni) és a Hunyadi-híd (ma Traian) közötti területet, és áruba bocsátották a Hunyadi út (ma 1989. decembrie 16.) és a Dózsa utca sarkán elterülő házhelyet, a hatóságok úgy gondolták, a legmegfelelőbb az lesz, ha a vásárlót szerződésileg arra kötelezik, építse be a Mária-szobrot felhúzó ingatlanjának falába. A vakmerő terv ötletgazdái azonban heves ellenzőkre találtak a település vezető értelmiségiei s hírlapírói körében. A telek végül köztulajdonban maradt, a Dózsa utca 1. szám alatti territórium birtokosa pedig, engedve a városgazdák felszólításának, házának főhomlokzatát a jelenleg Máriának nevezett térre nézően kivitelezte. A placcot az 1902-ben befejezett

református bérpalota s imaház oldalhomlokzata határolja.

Szűz Mária karjában a kisdeddal amúgy a leggyakoribb ábrázolási mód a keresztény művészetben. Az együttes szimbólummá vált, és a századok folyamán végigkísérte Magyarország gazdasági, politikai életét. Központi alakként az Istenanya III. Béla idejében jelent meg, megtalálható a Zápolya János és Rákóczi György által veretett érmeiken, leggyakrabban II. Lajos, I. Lipót és Mária Terézia uralkodásának korában, a 19. századtól kezdve pedig a magyar korona rajzával közös felületen. Míg a legrégebb pénzérmeiken ülő alakként, a 16. században már állva is ábrázolják, gyakran királyi jelvényekkel ellátva.

A gyermekét magához ölelő Boldogságos Szűz egyetlen felmagasztalása és gótika korában a szárnyas oltárokon érvényesült, és a szép Madonnák sorában a képzőművészet tetőfokát, a mércét jelentette. Ez az abszolútum a vonalak eleganciájában, a ruházat plasztikus kidolgozásában, a kifejezés lágyágában nyilvánult meg.

A temesvári Madonnát bensőséges, könnyed formák jellemzik, egyfajta festői ornamentalitás és nyugodt, egyszerű, világos áttekinthetőség, finom felületkezelés, ám kevésbé aprólékos megmunkálás. Ezért is minősítik a miniatúr barokk, azaz a (neo)rokokok egyik példájának. Ehhez kapcsolódva tisztázandó, hogy a rokokó plasztikát szinte kizárólag egyhá-

zi létesítmények, vallásos tárgyú ingóságok őrizték meg, noha a kastélyok, a parkok és kerti pavilonok is igényelték a szobrászati dekorációt. Az ilyen környezetbe került plasztikák közül azonban csak azok maradtak meg, amelyek erősen az épülethez kötődtek. Az 1906. december 16-án felszentelt Mária-térít, ugye, kápolna-szerű árkados fülke védte, védi. Patetikus mondanivalót nem hirdet, az élettelt, a bájt, a játékoságot, az árkádiai idillt közvetíti. Enyhe mozgás, hullámzó volumen az enyhén anyagszerű ruhán érzékelhető, az alakok arckifejezése pedig, bár eléggé elmosódott, nem annyira ünnepélyes, inkább természetes. A gyermek és anyja szinte súlytalanul lebeg, figurájuk karcsú, érzelmeik jelzészerűen vannak jelen, nem úgy, mint a barokk irreális túlzásaiban. A kompozíció rafináltan egyszerű s egyszerűségében gazdag, ám a pátoszon és a heroizmuson átlépve nem a másik véglelet, a frivolt emeli ki, hanem a tisztaságot, az ártatlanságot.

Ezt a Székely-Kiss-munkát restaurálta (vagy tán retusálta?), takarította meg a rárakodott portól, hamutól nemrég egy temesvári csapat. Munkájukat nem tisztem mérlegre tenni, ellenben kijelenthetem: a beavatkozást kevesnek, alig észrevehetőnek találok, lévén, hogy a munkát elcsúfító amatőr kiegészítések, házilag összetakolt virág- és gyertyatartók a helyükön maradtak, tovább rondítva a siralmasan kiábrándító összképet. Az ügy orvoslásával Szekernyés János, a Romániai Képzőművészek Szövetsége temesvári fiálájának elnöke próbálkozott meg, átiratban kérve mind az örökségvédelmi, mind pedig a polgármesteri hivatalat, állítsák helyre az emlékhely és a Fadrusz-kereszt (erről az alábbiakban szólok majd bővebben) eredeti állapotát, lévén, hogy mindkettő kivételes történelmi s művészi érték hordozója. Levelére a zöldövezetek gondnokságától kitérő választ kapott. A hivatalságok távlati rendezést ígérnek ugyan, de felemlés megoldási javaslatnál többet nem tartalmaz írott reagálásuk. Ja: közlik azt, hogy a Jézus-szobor nem szerepel a nyilvántartásukban... Azóta leellenőriztük az emlékműveket, ám nem fogtuk szavukon a parkrendezőket: a város jelzett közterületein a helyzet változatlan (illetve: a Mária téri hupikék kerítést

valaki lefestette barnás-vörösesre, vagyis megtette az első helyes lépést; kár, hogy a jelenkorban kreált központi fehér márványlépcsőt szegélyező patyolatfehér oszlopos márványkorlát leszerelésére s a régi visszatételére már nem futott az energiájából, a virágtartók besatírozására, beárnyékolására pedig a színezőanyagból). Sőt, talán még több bővli, primitív kandeláber, kolduló persely, megtévesztő feliratú tábla, fölösleges műtűr, mi-egyéb került fel a talapzatokra s a szobrokat védő, őrző kerítésekre, korlátokra a közelmúltban. Sajnos.

Márpedig, azt hiszem, Fadrusz Jánost, aki a Krisztus a feszületen című vizsgamunkájával 1892-ben aratta első országos sikerét, elnyerve a Múcsarnok téli tárlatának fődíját, nem kell bemutatnom az olvasóknak.

Az is eléggé közismert, mennyire megható a históriája ennek a díjnyertes korpusznak. A filmbe illő történet azzal indult, hogy a dokumentálódó Fadrusz kereszt-re feszített egy piaci akrobatát, akiben annyi alkohol volt már, hogy delíriumba esett. Az ifjú szobrásznak nem volt más választása, a felbérelt, lefizetett részeg artista helyett önmagát kellett alávetnie a tortúrának, és a gyötrődéséről készült fotográfiák nyomán mintázni tovább a messiási testet. Elkerülendő a hiteltelenséget, a fényképezkedés előtt hetekig koplalt, hogy lesoványodjék, mert erős ember volt, Krisztusnak pedig, véleménye szerint, csakis vékonyka, megnyúzott alkata lehetett. És bár csak néhány pillanatra lógott a feszületen, az eset után azonnal ágynak dőlt, majd hetekig gyengélkedett.

Alkotását szülővárosában, Pozsonyban mutatta be először, ahol csodálatos jutalomban, lenyűgöző elismerésben lehetett része: a kereszt akkora hatást gyakorolt a látogatókra, hogy valamennyien Istennek hálát adva borultak előtte térdre, templommá szentelve ekként a kiállítóteret, kegytárggyá a műtárgyat. Az akkori kultuszminiszternek, a költői lelkületű Csáky Albin grófnak is annyira megtetszett a műretek, hogy felszólította a főváros előljáróit, faragtasák márványba a feszületet a lipótvárosi bazilika számára.

Fadrusz bámulatos diadalának titka személyes kötődéseiben rejlett, lelkében ugyanis élmények tapadtak az alkotáshoz, nyomorban telt ifjúkorának rengeteg mély vallásos emléke, élő hit, nem

Fadrusz János: Krisztus a kereszten

pedig vakbuzgó. Ő tehát abból az érzésvilágból teremtette meg a maga őszinte, egyéni Krisztus-képet, amit belső bizonyosságai, meggyőződésai fakasztottak, tápláltak. Ezerféle tradíció állt mögötte, ezek nyomasztó terhét is leküzdötte. Krisztusban a legegyszerűsebb reformátort, a legkiválóbb államférfit, a legnemesebb halandót tisztelte, de úgy vélte, becses emberi létére az istenség fogalmának teljes mértékben megfelelt.

A szenvedők pedig megértették őt, megfeszített Jézusában életük tükröképét látták. A csatákban kimerült testet, a kiaszott lábakat, a kiálló bordákat, a kidudorodó mellkas csontjait, a jobbra dőlt, vállalai közé süllyedt töviskoszorúzott arcot, amely mögül elszállott a lélek. Az istenember megkínzásának minden keserve az ajkak körül nyugodott meg, a szempillák kimerülten csukódtak le, a korpuszra örök álom borult. Az elesettek önmagukat fedezték fel benne, mert tudták: „Aki Istenét szenvedni látja, könnyebben elviseli a maga szenvedéseit”. Ismerték a nagy bibliai igazságot is, miszerint: aki nem gyötrődik, az képtelen az igaz szeretetre.

A küzdelmet, a sínylődést fejezte tehát mindenekelőtt ki, de nem a haláltusa közvetlen, érzéki képeivel, a vér és kín, a tetemszerűség és feloszlás borzalmaival, hanem a hatásokon át ábrázolva az üzenetet, megfelelően így az antik felfogásnak, megnesemítve az elszenderülést. Kifejezte ugyanakkor az elviselt fájdalmak és bántal-

mak emlékét is, megkönyékeztve imígyen a kora reneszánsz absztrakt, jelképekben gazdag platói Krisztus-típusát, és mellőzve a barokk fölös részlethalmazokkal terhelt izmos atlétáját. Nála – akár Brunelleschinél – az intenzív érzéseket az arckifejezés viseli, nem a test kihajlása, vonaglása vagy hullámzása. Az egyéniség alakító erejét jogába lépteti, de naturalizmusát nem juttatja el a természet-ellenességig.

Egyesek számára Fadrusz mégsem felelt meg. Korpuszát azért nem faragták ki a Szent István-templom számára, mert a papok túl emberinek találták. Valószínűleg ők nem a pozitív értékeket keresték benne, nem figyeltek a messiási arc szelídségére, a külalak végtelen békéjére, kiegyensúlyozottságára, az egészen uralkodó ritmus nemességére, amely a hagyományos formák között új akcentussal kapott teret, hanem csupán a fizikum realitása alapján hozták meg döntésüket. Világos, hogy tévesen.

A világi megrendelőknek e buta állásfoglalás szerencsére nem szegte kedvét, és a szobor – másolatai révén – ma jelen van Pozsonyban, Budapesten, Szegeden, az angliai Exeterben, Dániában és a művész sírja fölött a Kerepesi úti temetőben.

No meg Temesváron, ahol mindeztől az egy helyen erősítette eredeti formájában, épségben a kereszténység bástyáját, ahová 1911-ben a gyárvárosi római katolikus hívek állították. Az

A Krisztus a kereszten című kompozíció 1911 óta áll a temesvár-gyárvárosi Városli-
gomben, mindezidáig senki sem bántotta.

alkotást még az ateista, egyház- és kisebbségellenes vörösek sem bántották, elköltöztetni, paravánnokkal eltakarni, megcsonkítani, eltüntetni nem merészték. Úgy tűnik azonban, hogy a párját ritkítő kompozíció jólétének a közelmúltban vége szakadt, amint erre fernebb rámutattam. A svéd gránitból készült talapzat köré ugyanis gusztustalan szürke betonlapot öntött egy izgága temesvári bolond, aki a simára csiszolt térplasztika közvetlen szomszédságába művirágkoszorúkat, mécseseket és egyéb vásári portékákat aggatott, az előtérben járőfelületet formáló gondozatlan járdára pedig otromba vadvirágtartókat helyezett – esztétikai alapvetéseket hágyva át intézkedésével.

A fentebb szemléltetett profán kezdeményezés természetesen csöppet sem kompatibilis a Ligeti

úti (ma 1919. augusztus 3.) urbanizációs rendezések előzményeivel, sőt, inkább hanyatlást, dekadenciát jelez. Ahhoz, hogy az ezzel kapcsolatos nemtetszésünk helyállóságát, bírálatunk jogosságát megindadhatatlan érvekkel támasszuk alá, 1911 őszeig kell visszautaznunk az időben, visszatérnünk abba az esztendőbe, amikor a Belvárost a Gyárvárossal összekötő ódon fasor melletti Városliget (mai nevén Parcul Poporului, azaz Népliget vagy Néppark) téglakerítésének beszögeléséből eleink eltávolították azt a fakeresztet, amelynek előkelő helyét 1912. június 16-án a bronzból és márványból készült új, díszes posztumusz Fadrusz-keresztnek adták át. A Szilárd Emil városi főépítész kezdeményezésére, 3800 koronás költséggel emelt feszületet Tunner Kornél híres temesvári

gyárában faragták, csiszolták és állították össze svéd gránitból.

A modellként szolgáló eredeti mű gipszmásolatát Fadrusz a pozsonyi virágvölgyi római katolikus plébániatemplomnak adományozta. Másolatot őriz azonban a pozsonyi evangélikus gimnázium kápolnája, 1900 óta pedig Szeged városa is, ahová a művész jóvoltából azt követően került, hogy a párizsi világiállításon elnyerte a Grand Prix-t. A Föerk Ernő temesvári műépítész által tervezett Tisza-parti püspöki székesegyházba 1979-ben, a nagy árvíz centenáriumaán szállították át a múzeumból, ahol őrizték.

Kolozsvárnak szintén a művész adományozott egy példányt 1900-ban, amikor Mátyás király főtéri lovas szobrán dolgozott. A feszületet a Szent Mihály-templom kápolnává alakított földszinti átjárójában helyezték el. Került belőle Székesfehérvárra, Elekre, Dobozra és a felvidéki Dobsinára is, hogy csak a még fel nem sorolt helyszíneket vegyem leltárba. A pestszentlőrinci Hargita téren Trianoni keresztként vált ismertté, a premontreiek 1927-ben létesített gödöllői kis temetőjében pedig az intézet-alapító Takács Menyhért prépost prelátnak sírján hirdeti az örökkévalóságot. A műtárgy rangját csak emeli, hogy az egyik másolata Angliába jutott: a kópiát 1901-ben a londoni British Museum szerezte meg attól a műgyűjtőtől, aki egy évvel korábban azt a párizsi kiállításon vásárolta. Szintén értéknövelő tényező, hogy a műalkotás bronzba öntött változata a Magyar Nemzeti Galériában is megtekinthető.

Ha lenne egy művelt, éles elméjű, derék menedzser a Temesközi bánási városnak, akkor mindezek az összefüggések, emlékfoslányok előkerülnének a szőnyeg alól, ahová az elmúlt nyolcvan évben lassan, de biztos mozdulatokkal be lettek seperve, s most ugyanilyen határozottsággal közismertté válnának. Velük együtt nemesülne közkinccsé a feszület és a Mária-émlék hely, az általuk is képviselt történelem pedig annak bizonyítékává érlelődne, hogy a sokat hangoztatott „kis Bécs” nem csupán egy üres, szemfényvesztő jelző, hanem, amint a példák bizonyítják, méltó hozzá Temesvár.

GURZÓ K. ENIKŐ

A színház, mint a tanulás helye a reneszánsz Itáliában

A reneszánsz egyértelműen az antik kultúra újralfedezésének korszaka, s egyben kísérlet az antik értékek újraélesztésére, újraalkalmazására. A 15–16. századi itáliai keretek közt tág teret kapott a színház – s itt és ekkor a szó, teatro, sokkal bővebb jelentéssel bírt, mint azt talán ma elképzelnénk, sok, kifejezett színházon kívüli jelenségre is alkalmazták. A kifejezett színházépületen, illetve ennek egy meghatározott helyén, a színpadon túl – tehát a térbeli jelentésen kívül – ideértették a játszó személyeket egyénenként és társulati értelemben, az előadást magát, legyen az kifejezett színdarab vagy bármilyen, nyilvános előadások formájában közönségnek bemutatott játék, ünnepi megnyilvánulás, ahogy ez Demcsák Katalin erre vonatkozó kutatásaiból kiderül. A középkori vallásos műveltség alapjain építkező, ehhez az antik hagyományt felfedező és beépítő reneszánsz szerzők, gondolkodók és esetünkben a színházi jelenséggel foglalkozók valóságos színházmániájáról beszélnek a korszak értékelői a 15–16. századi Itáliája vonatkozásában. E jelenségekkel kapcsolatban néhány, a színházi jelenségre vonatkozó vizsgálódásunkhoz kapcsolódó eredményre figyelhetünk fel. Ezek közül első a spettacolo fogalma, amely egyfajta gyűjtőneve nemcsak a kifejezetten előadásra szánt, jól körülhatárolható irodalmi formában megírt színdarabnak, hanem minden látványosságot is jelöl: események, ünnepek, bevonulások, körmenetek alkalmához kapcsolódó reprezentációkat, közönség előtt bemutatott élőképeket, koreográfiákat, de akár bajvívást, lovagi tornát, vízi csatát, bankettet is. Ez akár az iskolai színelőadások lehetőségét tágítja, sokszínűbbé tételéhez járul hozzá, de valójában a napi valósághoz ez a megközelítés igen közel áll. Tájankon különösen a barokk kortól kezdődően egészen a 20. század eleji kolozsvári piarista iskola gyakorlatáig az a gyakorlatot találjuk, hogy a kifejezett irodalmi forgatókönyv szerinti előadások mellett az ünnepi, nem föltétlenül szigorúan vett színdarab előadásokat is számon tartja a Domus Historiák és az iskolai évkönyvek sora, a közelmúltra vonatkozóan pedig az élő emlékezet.

A 16–17. század fordulóján élt olasz színész és dramaturg, Giovan Battista Andreini, a Fedeli társulat vezetője (1576–1654), a Seicento legnagyobb dramaturgia írásai elemzéséből egyértelműen kitetszik a szerző véleménye szerint meglevő kapcsolat a színházi megjelenítés segítségével az isteni és emberi világ között. E szerző írásai közül a Teatro celeste című szonettgyűjteményben tételesen szerepel az a kép, hogy az ég maga is színházzá válik, amelyben a Nap és a Hold színjátékosok, az angyalok körtáncot járnak, esetenként a kar tagja vagy egyszerűen csak nézők, a szent színészek pedig földi pályájuk végén

az égben is folytatják művészetüket. Isten maga pedig a leghatalmasabb művész, aki a szüzsét írja. „Ott, a Hold és a Nap fáklyáinak fényében/ A három személyű Író hatalmas szüzsét áraszt, melynek nézője az üdvözültek raja.” Itt tehát a színház nemcsak hogy meghaladja a földi kereteket, hanem Isten e mesterség tudója és gyakorlója, a szüzsé szerzőjeként eredője, a tánc, a beszéd és ének egyesülése az isteni tökéletesség szférájában teljesedik ki, s a létezés rendjének alapja a teremtő írás nyomán létrejövő cselekvés, az isteni szóból szótt történet.

Témánk szempontjából az említettek kívül két virtuális színházépület 15. századi leírása érdemel figyelmet. Ezek közül az első Antonio Averulino Filaretének nevezett színháza: egy szimbolikus, afféle „emlékezetben és képzeletben kirajzolódott” alkotás. Antonio Averulino olasz szobrász és építész volt, aki 1400 körül született Firenzében, Ghiberti műhelyében tanult, dolgozott Rómában – a Szent Péter bazilika bronzkapuján –, Milánóban a dómon, s az ő műve az Ospedale Maggiore, ő tervezte a bergamói katedrális is. A Filarete esetében a kiindulópont antik minta: Vitruvius építészeti műve, De architectura, ennek nyomán született egy ideális színházépület elképzelése, amely a reneszánsz város központi építménye, az antikvitás újjászületésének látható leképezése. A Filarete-elképzelésben ez az épület a Bűn és Erény háza elnevezést kapja, ebben is jelezve: a színház a reneszánsz elképzelésében a mai fogalomnál többet ölel fel: a világot jelképezi a maga teljességében (világszínház). A Bűn és Erény háza lehetőségként minden életutat, választást magába foglal, s egyben a színház, mint a tanulás és tanítás eszköze jelenik meg benne. Aki ugyanis ebbe az elképzelt színházba lép, már a kapunál a választás lehetőségével szembesül, s már itt és ekkor eldönti, melyik utat járja, a bűnét vagy az erényét. E leírásnál Keresztes Szent János és Avilai Nagy Szent Teréz misztikus teológiájával való párhuzam azonnal szembeötlő: e színházban is kényelmesebb és kellemesebb első látásra a bűn útja, a széles út Vénusz oltalma alatt, a testi örömeik jutalmával kecsegtetően, Bacchusszal a mulatozásban. De egyértelmű, hogy a via voluptaria kellemes ugyan, de nem vezet dicsőségre, hanem lefelé: a Bűnhöz. Ugyanakkor Filarete színházában az Erényhez két út vezet: a via activa, amely a test és lélek egreciroztatása helyszínein (ezt azonban kevésbé részletezi a leírás, jelezve a szerző értékelését is: hogy a következő út a jobb), s a via contemplativa, amely az olvasás, tanulás útján vezet át. Ez utóbbi egészen részletezve, lépésenként bemutatott: a színházban olvasótermek, műhelyek állnak rendelkezésre minden tudomány, a techné elsajátítására, amelyben az olvasás az első fok, s ahol a mate-

matikai ismeretek elsajátítása éppúgy beletartozik, mint ahogy az a kor iskolarendszerében is látható a tanulmányok első fokán. A következő lépés a harmónia és arány megismerése, azaz a kifejezett techné alkalmazása, ahogy ez a reneszánsz iskolarendszerben meggyökerezett a trivium, majd ezt követően a quadrivium tantárgyfelépítésében s a tanulási folyamat lépéseiben megtestesült. Ahogy az iskolai tanulmányok útján, úgy a Filarete-színházban is a hét erény: a sarkalatos és teológiai erények hídján kell átkelni az Erény felé vezető úton. Azaz e reneszánsz színház a kor minden lehetséges javát egyesítve kínálja a vándornak fel a tudást, tudományt, művészeteket s az erényeket, s azt is megmutatja: nehéz vizsgák vezetnek egyik szintről, egyik helyszínről, fokról a másikra.

Hasonló leírást találunk Giulio Camillo Delminio színházáról, az úgynevezett az emlékezet színházáról. E színház valóságban is elkészült, de mögötte egy egész filozófiai rendszer és elképzelés is húzódik: témánk szempontjából ez a lényeges. A kortársai által isteninnek nevezett Camillo nem volt építész, 1480 körül született, Bolognában professzor volt, s Velencében színháza megvalósításának szentelte életének nagy részét. Az épület tervezéséhez ő is Vitruvius munkáját használta, színházában a hetes szám uralkodik. Ennek mágikus-misztikus alapja van és csillag-, bolygóállásokkal kapcsolható össze, lényege azonban a tanulás, hiszen az épület hét pilasztere a salomoni bölcsességének mása, s a világ rendjét tükrözi. A kör alakú épület auditoriuma hét szektorból áll, hét kapuhoz vezet út, az utakhoz ajtók tartoznak, a boltíveken pedig képek láthatóak, s minden kép alatt írás található a képek által felidézett témákról. A néző e szokatlan színházban a középpontban helyezkedik el, a színpadon, ahonnan belátja a teret, re-

gisztrálja látványként a képeket, s a hozzájuk tartozó íráson keresztül elsajátíthatja a tudást. Itt tehát emblémekkel találkozunk, amelyek lehetővé teszik a világmindenség rendjének megismerését, s ehhez „az ember – a retorika tudományát és a mindenséget megismerni kívánó ember – lélkének isteni részét, az intellectus agentis használja”.

A reneszánsz alkotó új utakat, a világ megismerésének új lehetőségeit derítette fel, így talált rá az antikvitás értékeire, amelyeket a maga korába és tudásanyagába beemelve lépett tovább a kor optimizmusa szerint megismerhető teremtett világ megértésének ösvényein. Korántsem igaz az a jóval későbből e korra visszavetített elképzelés, mely szerint a sötét középkor után végre fény derült a humanista és reneszánsz tudósokon és alkotókon keresztül az emberiségre: mi sem bizonyítja ezt jobban, mint maguk a humanista és reneszánsz szerzők, akik újszerű tudásokat, elképzeléseiket biztos alapokra: a teológiai tudományosság szilárd talapzatára állították rá. A Teremtőt, keze vonását keresték és fedezték fel az antikvitás tudásanyagának felhasználásával, és ezt a már kiépült keresztény tudomány rendszerébe építették be. Ezt példázzák az itt említett szerzők, akik Isten s az általa alkotott és fenntartott világmindenség megismerésére használták fel új, az antik felfedezésével kibővült tudásukat. A színház metaforáját használva e szerzők a tudás építését, az erények útján való előrehaladást példázzák, céljuk kimondva is a néző tanítása: „az előadás (spettacolo) nemcsak szórakozás, hanem olyan eszköz s, amellyel össze lehet gyűjteni a népet, hogy tanítsák, nemesebbé tegyék, magasabb erkölcsiségre emeljék”.

BODÓ MÁRTA

Lapok a nagyenyedi iparos önképzőkör történetéből 2.

Az Iparos Önképzőkör 25 éves jubileumát 1913. szeptember 7-én ünnepelte Nagyenyed.

Az eseményről, többek között, beszámolt a Közérdek 1913. szeptember 14-i száma 25 év ünnepe és zászlószentelés című tudósításában.

„A Nagyenyedi Iparos Önképzőkör e hó 7-én ünnepelte meg fennállásának 25-ik évfordulóját, és ezt díszközgyűléssel és zászlószenteléssel tette emlékezetessé” – kezdődik a részletes beszámoló.

A Kör az ünnep előkészítésére felkérte Nagyenyed város minden intézményét, hogy ezáltal is „emelje a jubileumnak nemcsak külső fényét, de kulturális erejével mintegy buzdítójává és támogatójává váljék egy kisebb körnek szép törekvéseiben... Kívánjuk, hogy az Iparos Önképzőkörben Enyed egész iparossága egyesüljön a léleknevelő és ismeretszerzés szép munkájában” – írja a tudósító.

A vasárnapi ünnepen e gondolat megvalósulását meglepéssel és örömmel tapasztalhatták a résztvevők. Elismerést érdemelték a vármegye, a város és intézményei nemesen gondolkodó vezető egyéniségei, hogy megteremthették az együtt ünneplés lehe-

tőségét. Az ünnepség sikerében rendkívüli szerepe volt a két, zászlóanyának, a „város szerte tisztelt, szeretett és nagyra becsült személye”-inek, id. Zeyk Dánielnének és Török Bertalannének.

A jeles napot az egész város fellobogózza várta, és a délelőtti nagy eső sem zavarta meg az ünneplő közönség lelkesedését. A rendezvénysorozat emlékezetes eseményei dióhéjban.

A szerenád: szombat este 1/29 órakor ünnepi dallal üdvözölte a Kör a zászlóanyákat. A férfiak színes lampionmenettel vonult Török Bertalanné és Zeyk Dánielné úrnők lakására, s beszéddel és üdvözlő dallal köszöntötte őket.

A vendégek fogadása: a vasárnap délelőtti vonatokkal érkező vendégeket, a vidéki társaságok küldöttjeit (Torda, Nagyszében, Lupény, Gyulafehérvár, Felvinc, Tövis) a rendezőbizottság fogadta a vasútállomáson. A fogatokat a város magánfogat tulajdonosai ingyenesen biztosították. Eljött Budapestről Gergelyi István, a kör alapítója is.

A díszközgyűlés vasárnap délelőtt 11 órakor kezdődött az Alpár Ignác tervezte, 1898–1900 közt épült

vármegyeháza (ma Avram Iancu Iskolacsoport) impozáns dísztermében, melynek egyik falán Pataki László Munkács várának elfoglalása című hatalmas történelmi festménye díszelgett. A termet teljesen megtöltötték a nagy számban megjelentek, az Önképzőkör tisztviselői, választmányai, s a tagok teljes számában. Ott voltak a „minden némes ügy iránt melegen érző” zászlóanyák: Zeyk Dánielné Kemény Ida és Török Bertalanné Brencsán Etelka, Szász József főispán, Bánffy Kazimir alispán, Winkler János, Bálint János, Balla Béla védnökök, Zeyk Dániel főrendiházi tag, Török Bertalan takarékpénztári igazgató, Leinhar Gyula honvédszászlóalj-parancsnok, Székelyhidny József honvéd százados, Lovag Vincenty Lajos vezető járásbíró, Jeney Elek árvaszéki elnök, Nehéz János királyi tanfelügyelő, Tóbis Jenő városi tanácsos polgármester-helyettes, Rada György plébános, a Bethlen kollégium és a többi iskolák tantestülete, a vármegyei és városi tisztikar, az állami hivatalok tisztikarai, az egyházak, egyesületek, társulatok képviselői, a vidéki egyesületek küldöttei és a város intelligens közönsége.

A jubiláris díszközgyűlést Tángel József elnök nyitotta meg. Az éljenzessel fogadott megnyitó után Váró Ferenc nyugalmazott kollégiumi igazgató-tanár ismertette a Kör 25 éves történetét Felszólalt Gergelyi István, a Kör alapítója; Sulyok Ferenc titkár felolvasta az üdvözlő leveleket és táviratokat; Kovács János a Torda küldöttség üdvözlését tolmácsolta, majd Tángel József köszönte meg a jókívánásokat.

A díszbéd déli egy órakor kezdődött a Szeidl-szálló kerthelyiségében, ahol közel száz személy számára terítettek. Az ünnepi ebédet felköszöntők sorozata előzte meg.

A nap fénypontjára, a zászlószentelésre délután került sor. Már három órakor nagy tömeg hullámozott a vármegyeháza körül, hogy gyönyörködjön a zászlószentelés ünnepében. Virágos fogatok szállították a nem mindennapi esemény színhelyére a koszorús párokat: a szebbnél-szebb, tiszta fehérbe öltözött leányokat és fekete ruhás ifjakat.

A díszterem karzata újból megtelt a „szép hölgyközönséggel. A teremben pedig már alig jutott hely a később jövőknek” – írja a tudósító. A küldöttségek, hatóságok, egyesületek, tantestületek és a népes közönség fogadását, gondos és zavartalan elhelyezését Lingner György gyáros intézte

A díszes emelvény előtt a Munkásság, haladás jelszó „gyorgyena-virágból volt ízléssel készítve, alatta a zászló fehér tüllel bevonva”. A csinos díszítés ifj. Mélász János munkáját dicsérte. „Az emelvényen a védnökök, a lelkészek, a koszorús párok félkörben foglaltak helyet – írja a tudósító –, amikor Zeyk Dánielné Tángel József elnök karján és Török Bertalanné Hegyi János alelnök karján vezetve a teremben megjelent. Lelkes és hosszan tartó éljenzés, taps fogadta a két zászlóanyát, kik az emelvény fehér selyem mennyezete alatt foglaltak helyet.”

A zászlóavatás nyitányaként a Kör férfikara elénekelte Himnuszt, majd kibontották a vadonatúj zászlót. Rada György római katolikus plébános pompás ünnepi miseornátusban beszentelte, Jancsó Sándor református lelkész, teológiai magántanár „magas szárnyalású, gyönyörű szép beszédet mondott, áldást és imát a zászlóra, Técsi Ferenc körtag A mi zászlónk című alkalmi költeményt nagy hévvel, kiváló előadással szavalta el.”

A zászló leírása: világos-lila színű, szegélye nem-

zeti, egyik oldalán „Nagyenyedi Iparos Önképzőkör negyedszázados fennállásának emlékére 1888–1913”, a másikon „Munkásság, haladás” jelige, alatta lant a Himnusz kezdő hangjegyeivel. A hímzés tervét, mely a magyar motívumok gazdag kincsét mutatja fel, Novotny Rezső építőmester készítette. „A zászlórúd színes faberakásos, magyaros díszítése a magyar díszítőművészet valósággal remeke.”

„A lélekemelő pillanatok után a zászlóanyák szép szavak kíséretében átadták a zászlót Tángel József elnöknek, ki a zászlóanyákhoz intézett lelkes beszédében ígérte annak megőrzését és az alatta való munkás előrehaladást.”

A zászlóanyák egy-egy fehér selyem jeligés szalagot tűztek a zászlóra.

„Az ezüst koszorút a zászlóra Tángel József tette a Nagyenyedi Iparosok Asszonyai nevében.” Íme, a hosszabb jelmondat legszebb részlete: „Tartsd meg, Isten, a magyarok Istene e zászló bajtársainak a munkában való rendületlen hitét, áldd meg hazafias, társadalmi és egyéni jólétre való törekvéseit...”

A felavatott zászlót Gazdag Géza zászlós magasra emelve meghajtotta, eközben a kör férfikara a Dal-szentháromságot énekelte el.

Ezután következett a zászlószegkek beverése. „A magyar nyelv gyönyörű szókinccse csillogott az elhangzott szép jeligékből.”

A rendezvény után a díszes közönség a Szózat eléneklésével vonult le az utcára, ahol Aradi Jancsi zenekara a Rákóczi indulóval várta a kivonulókat. A zászlóanyák lelkes éljenzés közepette hagyták el a vármegyeházát.

Esti táncmulatság: „Este ½9 órakor a Sétatér táncterme egészen megtelt.” Gazdag, változatos műsor szórakoztatta az egybegyűlteket, melynek végén a Kör babérkoszorúval lepte meg Wohlfarth Lőrinc karnagyot. „A vidám táncmulatság, melyen a zászlóanyák is megjelentek, a hajnali órákig tartott.”

A Kör tevékenysége 1918. december 19-től 1921. szeptember 18-ig szünetelt. A kor hangulatát senki sem fejezte ki jobban, mint Jékely-Áprily Lajos enyedi tanár-költő: „Ősz nem sodort még annyi árva lombot, / annyi riadt szót: »Minden összeomlott...« ” (Tetőn) Valóban összeomlott az Iparos Önképzőkör három évtizedes munkája. De akár a porából feléledő fönixmadár, a lelkes enyedi iparosok munkája nyomán ismét megkezdte tevékenységét; Kós Károly Kiáltó szava Enyeden is követőkre talált: „talpra kell állnunk mégis... újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát...” És újrakezdték!

A Nagyenyedi Iparos Önképző Kör Trianon után, az újraindulástól a végleges megszűnésig

Az új hatalom az Iparos Önképzőkör, székházát katonai célokra lefoglalta, bútorzata megrongálódott, részben elkallódott. Csupán a könyvtárszoba menekült meg Pop Aurél görög katolikus fegyintézetű lelkész közbenjárására. A korábbi elnök, alelnök lemondása, elhalálása után Sulyok Ferenc intézte a „kevesre apadt elintéznivalót.” A két első szobát bolthelyiségnek adták ki. A könyvtár a katonai hatóság engedélyével hetente egyszer kölcsönzött könyveket.

1921. július és augusztus havában néhány enyedi polgár (Bakó Károly, Gazdag Géza, Wohlfarth Lőrinc és Sulyok Ferenc) Kunsch Antal kezdeményezésére az ő Szentkirály utcai házában (ma Ion Creangă 40.) gyűlt össze, hogy megbeszéljék az Önképzőkör

életre keltésének módozatait. Gyűjtőívvvel toborozták a tagokat, és viszonylag rövid idő alatt 130-an iratkoztak fel.

1921. szeptember 18-án került sor az alakuló közgyűlésre, ahol megválasztották a vezetőséget: korelnök Bakó Károly építész, elnök Kunsch Antal asztalosmester, bútorraktáros, alelnök Novotny Rudolf építész, titkár Sulyok Ferenc, pénztáros Incze István, ellenőr Paulini Ernő és Bauer Nándor, könyvtáros Teleky István. Karnagynak Wohlfarth Lőrincet, a korábbi karnagyot választották meg. 1921. október 1-jén a taglétszám eléri a 212-t.

A hatóságoktól kapott engedély alapján az új körülményeknek és elvárásoknak megfelelő alapszabályzatot alkotnak, melyből kitűnik, hogy az újonnan alakult vezetőség folytatni szándékszik az első három évtized munkáját. (Az alapszabályzat két példányban a megmenekült okiratok közt van.) Ennek alapján megszerzik a miniszteri jóváhagyást, és 1924. szeptember 1-jén megkapják a jogi személyiséget. Az újra alapítás után eddig nem tapasztalható lendülettel indul meg a munka.

Az alapszabályzat szellemében ismét megindul a kórusmozgalom. 1921. szeptember 19-én megalakul a Kör férfikara, melynek karnagya ugyancsak Wohlfarth Lőrinc lesz.

Folytatják a műkedvelő színjátszás hagyományát is: már az indulás évében, 1921. december 16-17-én „kitűnő sikerrel” mutatják be a Házasodjunk című bohózatot, melynek rendezője Gerendi Albert.

Gyenge János kollégiumi tornatanár vállalta, hogy hetenként két este tornaórát tart.

Kunsch Antalné 233 női pártoló tagot toboroz, akik karácsonyi örömeiben részesítik a szegény sorú gyermekeket.

1922. február 28. húshagyókeddi vígestélyt szerveznek, ahol Veress István és Felméri Sándor betanításával, Jékely Lajos tanár „szíves fordításából elénekelték kvartettben az Esti szürkület című műdalt.”

1922. március 25-26. A vasember című színművet mutatják be a kollégium színpadán Gerendi Albert rendezésében.

1922. július 9-én népiünnepélyt rendeznek a sétátéren, este a Gyimesi vadvirág bemutatója utána táncmulatság következett.

1922. december 26-án a Kör zene-, dal- és táncestélyére kerül sor a Bethlen-kollégiumban.

1923. június 16-17-én került sorra Heltai Jenő: Mozgófényképek című bohózatának előadása a Bethlen-kollégium dísztermében, Gerendi Albert rendezésében. Érdeklőség: Tomai Rózsika beugrása két próbával Nagy Margitka helyett, aki haláleset miatt nem játszhatott. Fellépett a darabban Tellár László is.

Ismét tartanak ismeretterjesztő előadásokat, felolvasásokat is. 1922. január 3-án „Járai István főgimnáziumi igazgató és Jékely Lajos fg. tanár Körünkben tárgyaltak Kunsch Antal elnök és Sulyok titkárral ismeretterjesztő előadások megkezdése céljából, mely 2-2 ½ hónapra tervezetett. A Kollégiumba átíratot küldtünk terem kérdéssel. Az előadók szervezését Járai igazgató vállalta magára” – jegyzi fel Sulyok Ferenc.

Az megengedés értelmében ismeretterjesztő előadásokat tartott: dr. Harmath János Hangya-igazgató, Járai István főgimnáziumi igazgató, Fűzy Sándor Hangya-titkár, Folyovich Endre szobrászművész,

Benkő Gyula főgimnáziumi tanár, dr. Fülöp Ferenc kórházi főorvos, Kovács Pál főgimnáziumi pap-tanár, Halmágyi Antal főgimnáziumi tanár, Szigeti Béla bankigazgató, dr. Szabó András ügyvéd-szerkesztő, Jékely Lajos főgimnáziumi tanár. „Mindegyik előadás egy-egy tartós téglát az önképzés javára” – örökíti meg a Krónika.

Az ilyen jellegű előadások később is folytatódhatnak. 1924-ben a következő előadások hangzottak el.

Az első előadást 1924. január 17. dr. Harmath János tartotta. „Az előadó igen értékes és alapos tájékozódású szabad előadásban ismertette a szövetkezeti eszmét, a szövetkezés jelentőségét és közgazdasági fontosságát ipari és népjóléti szempontokból” – tűnik ki a Krónikából.

1924. január 22-én dr. Fűzy Sándor előadásában az új adótörvényről és adóbevallásról, különösen az iparosok, kereskedők adózásáról értekeztek.

1924. január 24-én Járai István érdekesítő előadást tart az érzékszervek fejlesztéséről, amelyet Keller Helén vak leány bámulatós példájával illusztrált.

1924. január 31-én Benkő Gyula kollégiumi tanár előadása témáját a természettan köréből meríti, melyet szemléletes példákkal illusztrált.

1924. február 5-én Kovács Pál református lelkész lélektani vonatkozású előadása az emberi léleknek a mindennapi életbe vágó kérdéseit taglalta.

1924. február 7-én Szigeti Béla, a Kisegítő Bank vezérigazgatója „népszerű modorban” tartott előadást a pénzről.

1924. február 12-én Halmágyi Antal a szövetkezés eszméje kapcsán a Méhkas műipari műhely és elárúsítóhely létesítését ismertette.

1924. február 14-én „Jékely Lajos főgimnáziumi tanár irodalmi estét tartott, élvezetes költői hangulatban. Petőfi és Ady költeményeinek jelentőségét, hatását és kultuszát ismertette magas szárnyalású szabad előadásban.”

1924. február 19-én és 26-án Folyovich Endre iparművész két estén át a művészi hatásról tartott tanulságos előadást és a különböző stílusokat ismertette.

1924. február 22-én dr. Fülöp Ferenc előadása az egészségről, a fertőzésről és a betegségek elleni védekezésről „felette élvezetes, tanulságos és humoros” előadást tartott.

1924. február 28-án dr. Szabó András előadása az oroszországi állapotokról, szokásokról, a fogolytáborban szerzett élményeiről beszélt.

Az előadás-sorozat megszakításokkal később is folytatódott:

1930. január 5-én Csefő Sándor előadása a léghajózásról és repülésről szóló előadása.

1930. január 12-én Járai István Az ipari és technikai forradalomról beszélt, melyben az ipar fejlődését, átalakulását ismertette igen érdekes előadásban.

A tagok jobb tájékoztatása érdekében évente több sajtótermékre fizettek elő, többek között a Keleti Újságra, a Brassói Lapokra, az Enyedi Újságra, a Magyar Népre, a Zenei Szemlére, a Magyar Dalra, a Consumra.

1922. május 14-én önkéntes árverésen eladják a Kör régi házát (a Fánta-házról van szó) 151.000 lejért Márton Jánosnak.

1922. május 19-én Szász Páltól megvásárolják a Kossuth utca 5. szám alatti a Kovrig-féle házat, melyet Vánca Victor volt prefektus bérelt, ebből sok

kellemtelenség származik.

1922. július 30-án az Önképzőkör és a Daloskör küldöttsége jelen volt a segesvári Petőfi ünnepségen. „A fehéregyházi síkon tartott ünnepélyen – jegyzi fel a krónikás – a többi dalárdákkal együttes karban énekeltük a Tiéd vagyok... és Árvalányhaj a süvegem... karénekeket. Délután pedig bent Segesváron néprajzi felvonulás volt, melyen szintén részt vettünk gyönyörű zászlónkkal. Az egész menetben végig feltűnt és éljenzés kísérte zászlónkat. A zászlótartó tisztet Paulini Róbert jegyzőnk lelkes kitartással viselte és teljesítette. Másnap este feledhetetlen emlékekkel tértünk vissza. A zászló közbámulat tárgya volt.”

1922. szeptember 17-én a Fövényessy Bertalan vezette Iparos Dalárda serlegavató ünnepségén énekelt a dalárda. Az összejövetelel a két kórus egyesülésének az igénye is felvetődött. A későbbi tárgyalásokon azonban az egyesülés nem valósult meg, „mert – a feljegyző szerint – csak Fövényessy Bertalan karnagyi szereplése lett volna a »fontos cél«.”

A Kör belépett a Romániai Magyar Dalosszövetségbe, melynek alakuló gyűlését Brassóban tartották.

1922. október 8-9-én az „Önképzőkör férfikara részt vett a Bethlen-kollégium 300 éves évfordulóján az összes enyedi és iskolai énekarokból alakított összkar éneklésben.” Sulyok Ferenc feljegyzéseiből tudjuk: „Énekeltük a Teremtőhöz című éneket. Elnökünk tagja volt a végrehajtó bizottságnak. A rendezőségben pedig vezető tagjaink többen foglaltak helyet. 9-én este elnökünk, Kunsch Antal és neje lakásukon körünket is reprezentálva vacsorát rendezett az ünnepélyen részt vett kiválóbb ének-zeneművelő tiszteletére, név szerint Sepródi János tanár, zeneesztétikus, Rezik Károly csellóművész és neje, Tárca Bertalan zenetanár” és még sokan mások.

1923. április 22-én jelentés hangzott el a Nagyenyedi Iparos Önképzőkör 1922. évi működéséről, a kör fennállásának 35. esztendejéről. A jelentést Sulyok Ferenc titkár olvasott fel a városházán tartott közgyűlésen. A kör népszerűségének növekedését jelzi a titkári jelentés következő kitétele: „Örömmel jelentem... a t. közgyűlésnek, hogy tagjaink sorában tisztelhetjük iparosságunk és kereskedőink szép számát, és pártoló tagjaink sorában tisztelhetjük városunk számos értékes egyéniségét, és becsülhetjük összességük megértő támogatását és érdeklődését.”

1923. augusztus 26-án este műsoros népünnepélyt szerveznek a sétatéri fedett táncteremben a kör alapja javára „a helybeli vadász zászlóalj zenekarának közreműködésével”.

1923. szeptember 7-9-én a Romániai Magyar Dalosszövetség Kolozsvárott megrendezte az Országos Dalosversenyt. Az Önképzőkör dalárdája a II. csoport I. díját, (ezüst babérkoszorút) nyerte, melyet Kunsch Antal vett át. A díjkiosztás előtt „A díjakat a Piața Unirii/Mátyás király-tér kirakataiban nagy érdeklődéssel szemlélte a hullámzó közönség és a sok vidéki dalos”. E koszorú felavatására csak 1925. március 22-én került sor az Erdélyi Borozó helyiségeiben (ma a Maliv vendéglő) „fehér asztalterítés mellett és a közép homlokzaton zöld gally és plüszdíszben volt elhelyezve a babérkoszorú, két oldalt a Kör díszes zászlója és a zászló-szalagok”.

1923. november 23-24-én bemutatták az Iglói diákok című 3 felvonásos énekes életképet Gerendi Albert rendezésében, zongorán kísért Dezső Bözsike. „Az első tánc nélküli előadást a kollégiumi diákok is

megnézték, és érthető lelkesültséggel és tapssal jutalmazták a szereplőket” – írja a krónikás.

1924. január 7-én vegyeskart szerveznek, melyre 27 nő jelentkezett, a karnagy Felméri Sándor.

Az 1924. március 23-án tartott közgyűlésen részt vett Inczedy-Joksmán Ödön, a Dalosszövetség elnöke.

Az Iparos dalárda és az önképzőkör dalárdájának karmesterei, Wohlfarth és Fövényessy közt elmélyülnek az ellentétek, melynek következtében Wohlfarth karnagy lemond, és ideiglenesen Felméri Sándor kollégiumi segédtanár vállalta a karnagyi szerepet. (Névjegyzék a 63 kórustagról az iratcsomóban.)

1924. augusztus 30-31-én kerül sor Herczeg Ferenc Gyurkovics lányok című darabjának a bemutatójára. A jelmezeket a kolozsvári magyar színházról kérték kölcsön. A színpadi „berendezés és ízléses bútorozás” Kunsch Antal munkája „valósággal vetekedett kis méretében bármely nagyvárosi színpadhoz, ízlés és újításban pedig felülmúlta”. A darab főszereplő-rendezője Felméri Sándor, női főszereplője Székelyhidi Friduka. A krónikás az eseménnyel kapcsolatban feljegyzi: „Egyes jelenetekről Círnér Ödön magnézium mellett felvételt készített, és közlés végett megküldték a Vasárnapi Újság és a Magyar Nép képes lapoknak.” Az előadás sikereiről a képeken kívül négy napilapban jelentek meg tudósítások.

1925. május 31-én és június 1-jén Blumenthal Aranykakas című három felvonásos énekes életképet mutatják be a sétatéri táncteremben. A tánccal egybekötött előadás bevételét a műkedvelő színpad költségeinek törlesztésére szánták.

Novotny Rudolf építész javasolta a Kör fő utcai házának felépítését. A házépítés terve azonban csak terv maradt a kilakoltatás megvalósíthatatlansága miatt.

A vezetőségi választáson elnöknek választják Kunsch Antalt, alelnöknek Mészás Jánost, titkárnak Sulyok Ferencet és pénztárosnak Székelyhidi Sándort.

1926. október 28-án meghalt Kunsch Antal elnök, halála nagy veszteséget jelentett a Körnek

Az új elnök Balla Béla hentes és mészáros lesz, akit kitűnően jellemez Horváth Zoltánné Kézdialbisi Elekes Ida Enyed boltjairól írott visszaemlékezésében: „Farkas Manó kis rőfös boltja után egy nagyvárosias luxussal berendezett mészárszék és hentesüzlet következett Balla Béla tulajdonában. Ő maga ritkán szolgált ki, inkább le s fel sétatér fekete ruhában a kicsempézett tükrös üzlethelyiségben. Szellemes, de kissé csúfondáros megjegyzésekkel illette vevőit. Aki keveset vásárolt, attól megkérdezte ‘talán bizony lakodalomra készülnek?’ Ha egy tanár lépett az üzletbe, így utasította segédjét: ‘Adj velőt a tanár úrnak!’ ő szokta mondani azt is, hogy ‘az én házam, az én váram, ahogy az angol mondja mea culpa maxima’. Hát ilyen volt Balla Béla úr! Ő volt a Nagyenyedi Iparos Önképzőkör elnöke. Az adakozásban, szervező munkában mindig az élen járt.”

1927. március 9-én házcsere útján sikerült megoldani a székház ügyét. Július 10-én a Kossuth Lajos utca 35. számú telek a Kör birtokába került (a Bocz József-féle ház, ma Transilvaniei utcai Nagyenyedi Liviu Rebreanu Kultúrközpont épülete J. M.) Ezzel elkezdődött a nagy teljesítmények ideje az áldozatkész munka, a pénzbeli felajánlások, adományok eredményeképpen. Ennek köszönhetően 1927. május 2-án a Kör beköltözhetett új székházába.

A többszólamú éneklés hagyományai Bánffyhunyadon

Kalotaszeg központjában, Bánffyhunyadon születtem és visszavisszajárok szüleim, testvéreim, nagynyám sírjához kegyeletemet leróni Ilyenkor mindig meglátogatom régi osztálytársaim közül Buzás Márton barátomat, a hosszú ideig volt kurátort. Szobájában nézelődve megakadt a szemem a falon függő két csoportképen. Ezek a hunyadi Református Egyházi Dalkör tagjairól készültek, a középen Gábos Gyula énekesvezér, a Kulturális Dalkör karnagya. Az egyik kép 1931 nyarán készült a Dalosverseny alkalmával, a tagok kalotaszegi viseletbe öltözöttek, búzakalászos kalapban vannak, a másik 1932 októberében, a Dalkör zászlószentelési ünnepségén, középen a kalotaszegi népviseletbe öltözött zászlóanyával. Sajnos a zászlóanya személyét nem sikerük megtudnom, mint ahogy azt sem, hogy Gábos Gyula kántortanító úr Bánffyhunyadra jövétele előtt ki foglalkozott a helybeli Egyházi Daloskörrel. Fennmaradt a Daloskor jegyzőkönyve, melynek díszítése egy grafikus művésznek is dicséretére válna. Ebben a könyvben az alakuló Dalkör alapszabályai vannak lefektetve 18 paragrafusban, de sajnos nevek és évszám nélkül.

Emlékein között tartva Gábos Gyula személyiségét, felmerült bennem a kérdés, vajon ki is volt ő, aki zenei felkészültségét a hunyadi művelődés szolgálatába állította?

Gábos Gyula 1892. szeptember 17-én született Alsórákoson, tanítói családból. Apja és nagyapja is tanítók voltak. Az elemi iskolát Alsórákoson, a polgárit Sepsiszentgyörgyön, a kántortanító képzőt 1912-ben Székelykeresztúron végezte. 1912. szeptember 1-től Hiri-pen, 1913. szeptember 1-től Szamoskrasson volt kántortanító. 1914-ben katonai szolgálatra hívták be, 1915-ben a harctérre vitték. 1915. június 9-én orosz fogságba esett, ahonnan novemberében jött

haza. 1921. december 23-tól július 1-ig Magyarkapudon volt kántortanító.

Bokor Márton bánffyhunyadi esperes-lelkész hagyatékából előkerült levélben – Magyarkapud, 1922. április 11. keltezésű – írja: „Megválasztásomat tudósító sorait örömmel veszem tudomásul”, továbbá „Munkaerőmet két irányban szeretném felhasználni. Először kötelességeim pontos elvégzésére, másodsor tovább önművelésre, különösen zenei téren.” Így 1922. július 1-től 1957. december 15-ig Bánffyhunyadon működött, mint kántortanító. Tanítói minőségben 1948-ban vonult nyugdíjba.

Jól képzett zenész volt, zongorázott, orgonát, mint kántor művelte, hegedült, így a fogsága alatt 1917-ig tagja volt a Melles Béla által vezetett szalonzenekarnak. Szép tenor hangját 1923-ban egy kolozsvári magánintézménynél az énekszakon még képezte. Tanított zongorázni, hegedülni is, ő maga a bánffyhunyadi kulturális rendezvényeken énekszámokkal szerepelt. Kulturális-művelődési tevékenysége gazdag. Vezeti a Református Egyházi Daloskört, mellyel részt vett a Dalosszövetség által rendezett versenyeken és többször első díjat nyert. Vezeti a Hunyadi Munkás Ifjúság Önképzőkörének (HMIÖ) énekkarát. 1945–57-ig Bánffyhunyadon a Vegyes Szakszervezet, a Szövetkezeti Központ, a Kórház és a TOZ énekkarát vezeti. 1957. december 16-tól 1976. április 3-ig bekövetkezett haláláig a Szatmári Lánchos Templom kántoraként a Szatmári Református Egyházi Énekkart vezette.

Nem volna teljes az életrajz, ha nem mutatnám be Gábos Gyula kántortanítót, mint családapát. 1923. augusztus 12-én megnősül. Felesége Bánffyhunyad szülötte, Kati Anna, az én tanító nénim is volt. Fiai: Zoltán a BBTE professzora, Csaba már elhunyt, és László, aki Szatmáron él.

Major Ferenc

Még egy rá jellemző vonás: Dávid István Műemlék orgonák Erdélyben című könyve 51. lapján olvasható: „A hadi célokra elképzelt virált orgona homlokzatsípok múlt év folyamán újra pótlást nyertek. E célra az Egyházi Dalárda egész pénzkészletét 12 700 lejt és a gyülekezet Gábos Gyula énekesvezér gyűjtése által 185 lejt adományozott, a 1925 február 9-i jegyzőkönyv szerint.”

De ezen kívül egy nagytiszteletű László Dezsóné írott 1971-ben keltezett levelében – amikor értesült arról, hogy a Zsol-tárban levő énekek összhangosítását orgonára tervbe vették – írja: „Én erről korábbi időben nem értesültem, és magánkezdeményezésből a hónapokban összhangosítottam orgonára a 3 füzetben”, amit el is küldött. Ezzel le is zárhatnám a visszaemlékezést, de önkéntelenül foglalkoztat az utána történtek, a jelen és a jövő kérdése. Gábos Gyula kántortanító úr távozásával a kóruséneklés, ha nem is állandóan, de tovább él.

A Kalotaszeg című folyóirat 1998. szeptemberi számában Baloghné Kalló Anna zenetanár értékes cikke arra enged következtetni, hogy az iskola kórusa igyekezett a legfontosabb alkalmakkor szereplésével emelni az esemény művészi színvonalát.

Baloghné Kalló Anna önéletrajzát olvasva, egy sikerekben gazdag életút tárul elő. Nemcsak

zenetanárként végzi munkáját, hanem a zene megszállottjaként kora ifjúságától kezdve a népdal avatott tolmácsolója.

1937-ben Kalotaszegen, Gyerővásárhelyen született Kalló István és Anna ötödik gyermekeként. Édesanyja körösfői, a Márton család tagja. Nyolchónapos koráig édes szülei nevelik, ezután az édesanyja húga, a Sárvasáron lakó Ambrus Sándorné Márton Kata örökbe fogadja. Nem véletlen, hogy népdalénekes lesz, hiszen nevelőanyja Bartók Bélának, Kodály Zoltánnak és még más népdalgyűjtőnek nótafája volt, és azt mondhatjuk, csecsemő korától a népdal lelket nemesítő légkörben nevelkedett. Alig 12 éves, amikor 1949 nyarán Jagamas János, Szegő Júlia, a Zeneművészeti Főiskola tanárai és Demény Piroska tanárnő népdalgyűjtő körútjukon őt is meghallgatják, és a Zeneiskolába tanácsolják. 12 évesen beiratkozik a Zeneiskolába. Tizedik osztályos, amikor Nagy István, a Zeneakadémia karvezető tanára átkéri a kórusórákra énekelni. Itt lehetősége volt a kórusirodalom műveit megismerni, és ezt hasznosítani később, mint tanár.

1956-ban érettségizett, és még ebben az évben sikeresen felvételizett a Gh. Dima Zeneakadémián zenetanári szakra, ahol a karvezetés kötelező tantárgy. Mint főiskolás a Diákszövetség kultúr csoportjának tagja lesz, és mint dalénekes Erdély városaiban (Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely stb.) sikereket arat 1962 tavaszán Bukarestben az országos főiskolás versenyen kitüntetését kap magyar és román népdalok tolmácsolásáért. Jutalma egy 14 napos utazás a Szovjetunióba.

1962. szeptember 15-én kinevezik a bánffyhungyadi általános és középiskola zenetanárának. Ettől az időtől kezdve a zenetanári elfoglaltsága mellett alsó és felső tagozatú kórusával, ezen kívül a járási Művelődési Ház kórusával számos ünnepségen és versenyen szerepel sikerrel, ő maga népdalénekesként is.

Zenei működési területe széles skálán mozog. A kóruséneklést összekapcsolja balladák előadásával. Egyik ilyen sikeres fellépés Szentimrei Jenő Csáki bíró lánya című balladájának előadása nemcsak Hunyadon, hanem Kalotaszeg más helységeiben is. Később a kalotaszegi szokásokkal kiegészített balladával eljutottak Ma-

gyarországra (Budapest, Szentes, Szeged). Erre az eseményre készülve a betanításba, szervezésbe sokat segítenek, fáradtságot nem ismerve Morvay Erzsébet, Lőrincz Edit és Vasas Samu tanártársai. Későbbi időpontban az RTV is műsorra tűzte a Csáki bíró lánya című balladát kibővítve az inaktelki táncsoprot szereplésével az egyik jelenetben (zene, tánc, játék együtt). 1971 márciusában Kolozsváron a műkedvelők tizedik versenyén a Fonó jelenetben kalotaszegi népdalok éneklésével I. díjazott. A megyei seregszemlére szervez egy leánycsoportból álló kamarakórust. Ő maga mint népdalénekes is szerepel. Szereplését így méltatják: „A kalotaszegi népdalok ismerője, szakavatott tolmácsolója” (Igazság, 1971. III. 6.) 1971. május 7-én délután, a Szülők iskolája rendezvényen Ballada estre került sor a tanulók előadásában. Ez alkalommal népi énekesek is énekeltek, többek között nevelőanyja, a már említett hírneves nótafa Ambrus Sándorné Márton Kata. A tanulók hat klasszikus balladát mutatnak be, közülük a Görög Ilona címűnek volt különösen nagy a sikere, mellyel, a középiskolák közötti versenyen első díjat, a kórusversenyen is jó eredményt érték el.

A műkedvelők vetélkedőjén 1974. május 12-én a Kultúrotthon kórusával tömegdalokat és népdalfeldolgozásokat énekelnek. 1975. február 4-én Énekeljünk együtt címmel a hunyadi iskolásokat és a Művelődési Ház vegyeskórusát mutatja be Porzolt Viktor rádió adásában. Részt vesznek a nevezetes Riszeg-tetőn minden május első vasárnapján rendezett találkozón. A középiskolások kultúrversenyén a tanulók különdíjban részesülnek a tanártársa, Vasas Samu rendezte Szép Kalára című ballada bemutatásával, melynek zenéjét Almási István Gyerőmonostori népdalgyűjtéséből állította össze.

Mint énekes szólista Magyarbikalon a Bartók és Kodály emlékének szentelt műsoron, amelynek Vermesy Péter népdalfeldolgozása: Ez a Bikal szép helyen van adott nevet a bikali kórust vezető Buzás Pál zongoraművész és tanár kíséretével. 1976. január 1-én Lugoson a Ion Vidu emlékének szentelt ünnepi műsoron a Művelődési Ház kórusát vezényli, a kórus id. Márkos Albert A győzelem napja című kórusművét énekli.

1976. május 18-án a kolozsvári

rádióstúdió munkaközössége a rádió hallgatóival találkozót szervezett. A műsor szerkesztője Muzsnay Magda volt. A rádió megbízottai verseket olvastak, a hunyadiak pedig a Művelődési Ház kórusával a romániai zeneszerzők kórusfeldolgozásait tolmácsolva köszöntötték a vendégeket. Az I-IV. osztályos tanulók kalotaszegi játékokkal, ő maga pedig kalotaszegi népdalokat énekelve szórakoztatták a közönséget.

Későbbi tanítási éveiben ugyanilyen ügyszeretettel dolgozik, énekel mint szólista, és ha szükséges, az újrászervezett református egyházi vegyeskórusban is – a karvezetésen kívül. Szóló énekeit Czirmai Anna, Dávid István és Benedek Kálmán orgonaművészek kísérték.

Mivel zárhatnám mással, mint saját szavaival: „Igyekeztem újra megszervezni a hunyadi általános és középiskola román és magyar tagozatán, valamint a hunyadi Művelődési Ház énekkarát, hogy emberi és művészi élményben gazdagodjanak az énekesek, és zenei ízlésük fokozatosan fejlődjék. Minden nehéz, de szép és sikerekben gazdag munkám eléréseért nagy hálával és köszönettel tartozom volt zenepedagógusaimnak.”

1993-ban felélénkül a bánffyhungyadi kóruséneklés Vasas Samu tanár kezdeményezéséből. A Kalotaszeg szeptemberi számában Buzás Pál zongoraművész, a kórus karnagya visszaemlékezésében írja a következőket: „Bár 1991 májusában felvetődik egy helybeli kórus felállításának a szükségessége, de mindemellett a szervezés elhúzódik, és két évbe telik, míg 1993 elején megkezdhetjük a próbákat.” A kicsiny, 15-18 lelket számláló, az RMDSZ oltalma alatt működő bánffyhungyadi női kórus tagjai tanügyi káderekből, háziasszonyokból, tanulókból tevődik össze. A helybeli RMDSZ és a Kalotaszeg folyóirat részéről Vasas Samu a védnökük, a kórus megbízott ügyvivője Lakatos Anna, az irányításában közreműködött Balogh Anna. Vannak a tagok között olyanok, akik az egyházi kórusban is énekelnek; kétségtelen, hogy az egyházi kórus mellett új színnel gazdagodik a helybeli kóruséneklés.

Buzás Pál a kórus karmestere, ez a sokoldalúan képzett zongoraművész megérdemli, hogy

megismerjük életútját: 1939. március 3-án született Kolozsváron, de szülei Bánffyhunyon éltek, apja Buzás Lajos ügyvéd, bánffyhunyadi eredetű, anyja szül. Sárdi Mária. Gyermekkora Bánffyhunyon és Kolozsváron (a nagyszüleinél) telt el. Az első zenei alapismereteket zeneóvodában sajátította el. Középszintű tanulmányait a kolozsvári Zeneliceum tanulójaként 1956-ban fejezi be: Zsemberi Elvira zongoratanárnő, Demény Piroska népzene kutató, Jakó Margit osztályfőnök és Guttman Mihály igazgató-karvezető irányításával. Zene tanulmányait a kolozsvári Gh. Dima Zeneakadémián, zongoraszakon, Eliza Ciolan osztályában folytatta, de bejárt a neves karvezető Nagy István óráira, valamint Jagamas János és Lakatos István professzor zeneelméleti előadásaira is (formatan, zenetörténet).

Abban az időben a felsőbb hatalmak származáskutatást is végeztek. Ő, mint ügyvéd gyermeke, szerintük nem tartozott az egészséges származásúak közé. Emiatt zaklatták is néhanapján, ami zavarta előmenetelét.

A Zeneakadémiát 1962-ben végzi el. Utána a kolozsvári Filharmónia zenekarának lesz zongoristája 1964-ig. Ebben a munkakörben a Filharmónia jugoszláviai vendégjátéka alkalmával, a koncerten nagy sikerrel játszta Igor Sztarvinszkij orosz zeneszerző Petruska című táncjátékának zongorára írt szólószámát. Közben 1963-64-ig fél normával, ezután egész normával a kolozsvári Zeneközépszintű tanára lett, ahol most is működik.

1977-ben elnyeri az I. fokozatú tanári címet. Tanítványai kitűnő eredményeket értek el zenei hangversenyeken, zenei kollokviumokon, egyéni és osztály-hangversenyeken való szereplésükkel, a különböző országos versenyeken díjazták őket. Több tanítványa zeneszerzési tanulmányokat is folytatott, akik ma az erdélyi fiatal zeneszerző nemzedéket képviselik. Nem véletlen, hogy 1991-től a Gh. Dima Zeneakadémia óraadó tanára is.

Zongoraművészként már 1962-től, főleg egyéni és kamarazene hangversenyeken lép a közönség elé. Egyéni hangversenyein leggyakrabban Liszt, Brahms, Bartók, Kodály és a hazai zeneszerzők (köztük több bemutató) zongoraműveit tolmácsolja Erdély különböző városaiban. A romániai ma-

gyar zeneszerzők zongoraműveiből összeállított, kiplakátolt kolozsvári hangversenyének letiltása nagy feltűnést keltett (1973).

A kamarazene területén leginkább 4 kezes és két zongorás műveket játszik. Jelenlegi társnőjével, Monica Noveanu tanárnővel a hazai szereplések mellett Magyarországon és Franciaországban is hangversenyeztek. Banner Zoltán szavalóművésszel közösen Bartók Béla műveiből kimunkált Szarvasének című összeállításuk hangzott el. (1970-71 és 1981). A kolozsvári Magyar Színház művészeivel Liszt Ferenc Monodramáit vitték színre sorozatban (A romantika vonzásában, 1988). Fellépéseiről több rádiós és televíziós felvétel készült, valamint megjelentek lapkronikák is.

Mielőtt a női kórus karmestere lett, mint Kalotaszeg fia, részt vállalt tájegységi művelődési életéből: a magyarbikali dalcsoportot (1872–1980), a magyarlónai kórust (1983–1985) vezényelte. Ezenkívül, mint a Kalotaszeg havi lap főszerkesztő helyettese, írással gazdagítja a tájegység művelődési életét A Romániai Magyar Zenetársaság vezetőségi tagja, jelenleg a Pro Kalotaszeg Kulturális Egyesület elnöke. Közreműködött a Kalotaszegi népdalfeldolgozások című kötet összeállításában (1993), és önálló kötete jelent meg Csillagzatok címen (1993). Ezt a sokoldalú, eseményekben gazdag tevékenységet Liszt Ferenc emlékéremmel jutalmazták.

Az előbbieken leírt módon megalakult női kórus szerencséjére van karmesteri képzettsége, Buzás Pál zongoraművész nem kezdőként áll a kórus élén. Nagy István karvezetői óráit azért látogatja, mert érdeklő a karvezetői gyakorlatai. Mi sem bizonyítja ezt a tényt jobban, mint az, hogy heti egy próbával, a megalakulás után rövid időn belül 1993. június 26-án Tordaszentlászlón a Szent László napi kórustalálkozón a kórus már énekel. Ettől kezdve minden júniusban fennállásáig, 1997-ig a hunyadi női kórus jelen van ezen az országos találkozón, és ez nemcsak a tagok úgyszeretetét jelenti. A megjelenésük kalotaszegi viseletben történik, kihangsúlyozva tájegységi hovatartozásukat.

Műsorukon az évek során kalotaszegi népdalcsoport, népdalfeldolgozások, kánonok, továbbá Liszt Ferenc, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Bárdos Lajos, Vermesy

Péter és más zeneszerzők női karra írt művei szerepeltek.

A tordaszentlászlói fellépés folytatásaként a kórus még 1993-ban részt vesz a csucsai Ady-emlékünnepeken és a zilahi nemzetiségi fesztiválon. Az 1994-es szereplések sorát az 1848-as szabadságharc tiszteletére rendezett bánffyhunyadi ünnepélyen való éneklés. Ezután – magyarországi meghívásnak eleget téve – a XIII. Kecskeméti Népzenei Találkozón lépett fel az együttes, úgy szabadtevékenységűen, mint az Erdei Ferenc Művelődési Központban. Hazatérve, közreműködött a körösfői lelkészbeiktatási ünnepélyen.

1995 is bővelkedett eseményekben, kezdve a bánffyhunyadi RMDSZ tisztújítási gyűlés utáni ünnepélytől, folytatva az 1848-as megemlékezéssel, mely után a kórus Nagyváradra utazik, az ottani Varadinum keretében megrendezett kalotaszegi napokon vesz részt. Még ez évben fellép a kalotaszenti királyi táncbájtábor ünnepségein, valamint a bánffyhunyadi új Művelődési Központ megnyitóján.

A szokásos bánffyhunyadi 1848-as megemlékezés és a Szent László-napi kórustalálkozón lévő részvétel mellett, 1996-ban a kórus közreműködik a Vermesy Péter zeneszerző emlékére rendezett kolozsvári hangversenyen, a Kós Károly építészeti kiállításának a bánffyhunyadi megnyitóján, a körösfői Vasvári-napokon. 1997-re már csak két fellépés marad: Tordaszentlászlón és Körösfőn, ezután a bánffyhunyadi női kórus, fennállásától számítva 25. pódiumra lépéssel beszünteti tevékenységét.

Énnek a remek jelenlétnek miért kellett vége szakadnia? Mi történt a tagokkal? A sikerélmény nem vonzott a kórusba új tagokat az eltávozottak helyébe? A kérdés nyitott marad. Kár, hogy a hunyadi kóruséneklés szegényebb lett egy színfolttal. Még jó, hogy az egyházi kórus létezik és reméljük, megmarad.

Amint Baloghné Kalló Anna feljegyzéseiből kiderül az iskolai kórus és a Művelődési Ház kórusa is működött Bánffyhunyon a 1980-as években, de az új lelkész Czirmay Árpád jóvoltából az egyházi kórus is hallat magáról, ahogyan azt a megalakulási jegyzőkönyv tanúsítja: „Megalakulási jegyzőkönyv, mely felvételre a

bánffyhungyadi református egyház lelkészi hivatalában 1984. december hó 24-én. Jelen vannak: Czirmay Árpád lelkész, Buzás Márton gondnok és a következő 34 belépést bejelentő énekkari tag: 11 szoprán, 8 alt, 7 tenor és 8 basszus. Egyetlen tárgy: az egyházi vegyeskar megalakulása. Itt a jelen levők egyhangúlag elhatározzák a vegyeskar megalakulását, az énekkar karnagya Czirmay Árpád lelkipásztor lesz, és a régi férfi dalárda jogutódjának tekinti magát” (Alíráások). A következő jegyzőkönyv 1988. február 1-jén készült, amelyben az 1987. évi tevékenységről számoltak be. Ebben az évben az énekkar 6 alkalommal vett részt különböző rendezvényeken, sikerrel. Többek között Kalotaszentkirályon, Kolozsváron. Három tagja részt vett lelkészük apósa, Dávid Gyula temetésén, a ravatalra koszorút helyeztek. A beszámoló végén rögzítették az énekkar létszámát és kitűnt, hogy a tagok száma a letelt idő alatt a kezdeti 34-ről 42-re bővült (25 nő és 17 férfi).

Az 1989. április hó 10-én felvett, ebből az időből egyben az utolsó jegyzőkönyv arról tanúskodik, hogy az énekkar tevékenysége 1988 év folyamán is eseményekben gazdag volt. Énekeltek nemcsak Kolozsváron, hanem más helységek egyházközségeiben is (Kalotaszentkirály, Beszterce). Ezek közül kiemelkedik az 1988. jún. 5-én a Pata utcai templomban, délután pedig az alsóvárosi kéttornyú templomban megrendezett református énekkarok bemutatóján történt szereplésük, ahol általános elismerésben részesültek és emléklapok is kaptak. De a saját egyházközségükben szervezett ünnepeken is énekeltek. Így tevékeny résztvevői voltak a reformációi emlékünnepeknél, október 31-én, ahol meghívottként Barta Tibor orgonaművész hangversenyzett. Az év utolsó alkalma, amikor szerepeltek, december 24-e, a karácsonyi ünnepély volt.

Igaz ugyan, hogy írásba nem rögzítették, de az 1988–1993 közötti időszakban is voltak fellépései a kórusnak: részt vettek a Tordaszentlászlói Kórustalálkozókon, de Magyarország különböző telepeiben is felléptek. Czirmay Árpád lelkipásztor Magyarországra távozása (1993) után rövid szünet következett, de 1994

őszétől újból elkezdődnek a próbák, ugyanis az újonnan megválasztott lelkész felesége, Kuszto Tiborné a presbitérium felkérésére elvállalja a kórus vezetését.

Kuszto Tiborné (szül. Csiby Ildikó Mária) 1951. február 24-én született Gyergyóditróban, értelmiségi családban. 6 éves korától kezd zongorázni, és ezzel együtt természetesen zeneelméletet tanulni. Ezzel párhuzamosan gyermek-, kamara- és vegyeskórusban énekel, hisz szülőhelyén a kóruséneklés már a hatvanas években száz éves múltra tekintett vissza. Tizenegyedikes korában döntötte el, hogy nem zenei pályára megy, de „a zene továbbra is hozzátartozott mindennapjaimhoz – vallja önmagáról. Majd kérdésemre, hogy miért vállalta a kórusvezetés nagyon szép, de állandó készségét, sok munkát igénylő feladatát így válaszolt: „Lelkészfeladatok hamar beláttam, hogy a gyülekezetben milyen fontos szerepe van egy énekkarnak, amely mint keresztyén lelkületű magja a közösségnek, megmutathatja: Istent dicsőítve is lehet, és csak úgy lehet igazán értékeinket, hagyományainkat ápolni. Ezért ahol nem volt (pl. Magyarokirályfalván), ott énekkart szerveztem, ahol pedig már létezett, próbáltam – állandóan tanulva – olyan módszereket alkalmazni, amelyek egy magasabb kóruséneklési színvonal elérését biztosíthatják. Kovásznán először a nagy múltú férfikórust vezettem, majd egy ifjúsági vegyeskart szerveztem, amely rövid idő alatt erős közösségé válva, szép sikereket ért el belföldi, és külföldi szereplései során.”

Ezzel a karvezetői múlttal rendelkezve veszi át a bánffyhungyadi, 10 éve megalakult vegyeskart, Első szereplésükkor, a lelkészbeiktatón, észleli, hogy a kórus más elvárásoknak megfelelően énekel, nem úgy, mint ahogy ő szeretné. Felméri, hogy milyen munka előtt áll, hisz a stílusváltás nagy erőfeszítést jelent énekesnek, karvezetőnek egyaránt. Ezért a későbbiek folyamán módszereivel arra törekszik, hogy a kórus műkedvelő jellegét a hivatásos együttesek művészi színvonalára emelje. Nagy gondot fordít a helyes lélegzésre, intonáció- és bemelegítő gyakorlatokkal kezdi a próbákat hangsúlyt fektet a szövegkiejtésre, a ritmusképletek, a tempó és

hangerősségi előírások betartására, az egyes szövegekben belül az egységes hangzás megvalósítására, a szövegek közötti hangerősségi egyensúly kiteljesítésére. Egyszóval a szép énekhangon való kóruséneklésre. Először a korábban tanult műveket éneklük, de rövid idő alatt egyre több új kórusművel bővül repertoárjuk, kezdve a XVI. századtól napjainkig: Claud Goudimel, J. S. Bach, G. F. Händel, J. Haydn, W. A. Mozart, L. van Beethoven, G. Verdi, Eszterházy Pál, Kodály Zoltán, Árokháty Béla, Osváth Viktor, Bárdos Lajos, Gárdonyi Zoltán, Berkesi Sándor, Birtalan József stb. különböző kórusműveit adják elő.

Rendszeresen énekelnek a sátoros ünnepeken, az elég gyakori egyházi és kulturális ünnepeken, nem csak otthon, hanem más helyiségekben is. Részt vesznek a Tordaszentlászlói Kórustalálkozón, eleget tesznek egyházközségi meghívásoknak, például: Nagyváradi-Réti, Kolozsvár: Kerekdomb, Hídelve, Monostor, Körösfő, Csúcsa. Maradandó emléket jelent számukra a hegyközségmikulói világháborús emlékmű-avatáson és az enyingi (Magyarország) Tinódi Lantos Sebestyén Zeneiskola tanévnyitó ünnepségén való fellépés.

Ami a jövőt illeti Balogh tanárnő a már említett írásában helyesen tapint rá a lényegre, hogy az iskolai zenei nevelés – az énekkorán, kóruson a tanulókkal megszerettetni a közös éneklést, rávezetni az énekhang szépségére – lehet alapja zenei műveltségünknek. Ezt a nagy elődök, az 1819-ben alakult zenekonzervatórium igazgatója, Farkas Ödön (1851–1912) és Kodály Zoltán (1882–1964) is kihangsúlyozták. Bár már közhelynek hangzik, legyen jel-szavunk Kodály Zoltán mondása: „A zene mindenkié”, „Zene nélkül nincs teljes ember”.

Jelenleg az egyházi kórus élteti Bánffyhungyadon a magyar többszólamú éneklés hagyományát, Kuszto Tiborné tiszteletes asszony vezetésével, amint ezt az előbbieken írtam. Szétszórt magyarságunk művészi nevelése, az iskola mellett, az egyház kezében van.

MAJOR FERENC

